

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Kateřina Chundelová

Britsko-španělský spor o Gibraltar v letech 1953-1985

The Anglo-Spanish Controversy over Gibraltar in the Years 1953-1985

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Zelenči dne 23. července 2013

.....

Kateřina Chundelová

Klíčová slova (česky)

Gibraltar, Velká Británie, Španělsko, spor, svrchovanost, dekolonizace, blokáda, Organizace spojených národů

Key words (english)

Gibraltar, the United Kingdom, Spain, dispute, sovereignty, decolonization, blockade, United Nations

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku britsko-španělského sporu o Gibraltar mezi lety 1953-1985, snaží se analyzovat vývoj sporu a proměny postojů a přístupu Velké Británie a Španělska k Gibraltar. Hlavní důraz je kladen na proces britsko-španělských diplomatických jednání a jeho úspěchy či neúspěchy v závislosti na mezinárodním dění a vnitropolitickém dění ve Velké Británii, Španělsku a na Gibraltar. Jako jedním z hlavních důsledků sporu ve druhé polovině 20. století se práce zabývá španělskou restriktivní politikou a jejím vyvrcholením v podobě úplné blokády Gibraltar. Pozornost je zaměřena i na činnost mezinárodních organizací (Organizace spojených národů, Evropské hospodářské společenství, Severoatlantická aliance) a jejich roli v britsko-španělském sporu o Gibraltar.

Abstract (english)

The thesis focuses on the Anglo-Spanish dispute over Gibraltar between the years 1953 and 1985, seeks to analyze the development of the dispute and changes in attitudes of the United Kingdom and Spain to Gibraltar. The main emphasis is on the process of Anglo-Spanish diplomatic negotiations and its successes and failures in response to international events and domestic political events in the United Kingdom, Spain and Gibraltar. The thesis deals with the Spanish restrictive policy and its culmination in the form of a complete blockade of Gibraltar, as one of the main consequences of the dispute in the second half of the 20th century. Attention is also focused on the activities of international organizations (The United Nations, The European Economic Community, The North Atlantic Treaty Organization) and their role in the Anglo-Spanish dispute over Gibraltar.

Obsah

1 Úvod	6
1.1 Cíl a struktura práce	6
1.2 Rozbor pramenů a literatury	8
2 Britský Gibraltar	11
3 Obnovení španělského nároku	16
3.1 Vyostření sporu	17
3.2 Konec mezinárodní izolace Španělska	18
3.3 Počátky španělské restriktivní politiky	19
4 Gibraltar a Organizace spojených národů	22
4.1 První jednání OSN o Gibraltar	22
4.2 Rozhodnutí Speciální komise pro dekolonizaci	25
4.3 Zpřísňování španělských opatření	27
4.4 Britsko-španělská jednání v roce 1966	28
4.5 Gibraltarské Referendum	31
4.6 Uzavření španělsko-gibraltarské hranice	33
5 Španělská blokáda Gibraltar	37
5.1 Dopady blokády	37
5.2 První pokusy o britsko-španělská jednání	39
5.3 Přejít Španělska k demokracii	42
5.4 Štrasburský proces – cesta k Lisabonské dohodě	43
5.5 Překážky otevření španělsko-gibraltarské hranice	46
5.6 Ukončení španělské blokády	47
6 Závěr	52
Seznam literatury	55

1 Úvod

Gibraltar je malý skalnatý výběžek pevniny na jihu Pyrenejského poloostrova. Díky své strategické poloze v Gibraltarském průlivu, který tvoří bránu mezi Středozemním mořem a Atlantickým oceánem, však přitahoval pozornost mnoha národů již od starověku.

Na počátku 18. století se Gibraltar stal předmětem sporu dvou evropských států, Španělska a Anglie (od roku 1707 Velké Británie). Ať už se španělské vlády a režimy snažily vyřešit spor vojensky, diplomaticky, nebo na chvíli odsunuly gibraltarskou otázku do pozadí kvůli vnitřním problémům, měly vždy jedno společné – nikdy se nároku na Gibraltar nevzdaly a se skutečností, že „Skála“ („*The Rock*“) patří Britům, se nikdy nesmířily.

Gibraltar nebyl tradiční kolonií a spor Velké Británie a Španělska nebyl klasickým koloniálním sporem mezi koloniální mocností a domorodým obyvatelstvem. I proto spor trval (a dál trvá) několik staletí a nevyřešila jej ani dekolonizační vlna probíhající ve druhé polovině 20. století.

Pro Velkou Británii je Gibraltar symbolem námořní síly a imperiální tradice, pro Španělsko představuje připomínku jeho porážky a slabosti, problém, který ho jako kámen v botě tlačí každý den.¹ Oba státy, a také samotní obyvatelé Gibraltarů, k němu mají emocionální a vlastenecké vazby, které z gibraltarské otázky činí dodnes velice citlivé téma.

1.1 Cíl a struktura práce

Práce se zabývá vývojem britsko-španělského sporu o Gibraltar ve druhé polovině 20. století, konkrétně mezi lety 1953-1985. V tomto období Španělsko veřejně obnovilo svůj požadavek na navrácení Gibraltarů a začalo s uvalováním restriktivních opatření na společné hranici. Španělská omezení vyvrcholila úplnou bloádou Gibraltarů trvající téměř šestnáct let.

Analyzovala jsem přístup Velké Británie a Španělska k Gibraltarů, jeho proměny a jak jej ovlivňovalo mezinárodní dění nebo vnitřní politické změny a události. Dále je práce zaměřena na proces britsko-španělského jednání, kdy se vlády Velké Británie

¹ Takto gibraltarský problém popsal bývalý španělský premiér Felipe González v rozhovoru pro *The Financial Times* v roce 1991.

a Španělska snažily nalézt řešení gibraltarského problému přijatelné pro obě strany a také pro obyvatele Gibraltaru, případně jakou roli hráli v tomto procesu další aktéři (například Organizace spojených národů). Práce také zkoumá, jak v daném období ovlivňoval spor o Gibraltar vztahy Velké Británie a Španělska a vztahy samotného Gibraltaru k oběma zemím.

V úvodní kapitole jsem nastínila historii britské přítomnosti na Gibraltaru, tedy od válek o španělské dědictví, kdy Angličané Gibraltar obsadili. Následně byla jejich držba tohoto území potvrzena mírovou smlouvou z Utrechtu. Nespokojenost se smlouvou a její rozdílné výklady stály u zrodu britsko-španělského sporu o Gibraltar. Kromě uvedení do problematiky je tato kapitola důležitá pro pochopení významu Gibraltaru, formování jeho politické reprezentace a utváření vztahů s Velkou Británií i Španělskem, což spor ve 20. století značně ovlivňovalo.

Druhá kapitola se zaměřuje na počátek veřejného obnovení sporu ve druhé polovině 20. století, kdy Španělsko vzneslo požadavek na vrácení Gibraltaru a začalo s uvalováním prvních restrikcí na španělsko-gibraltarské hranici s cílem donutit Velkou Británii k předání území, nebo alespoň k jednání o změně statusu Gibraltaru.

Následující kapitola analyzuje postoje a argumenty jednotlivých účastníků sporu (Velké Británie, Španělska i Gibraltaru) a také jakým způsobem do sporu zasahovala Organizace spojených národů, které Španělsko předložilo spor k projednání na začátku 60. let 20. století. Zabývá se také počátky britsko-španělských jednání o Gibraltar a dále se zhoršujícími vzájemnými vztahy, které se projevíly ve výsledku gibraltarského referenda, a jež spolu s neúspěchem jednání vedly ke španělské bloádě Gibraltaru.

V poslední kapitole jsem se věnovala průběhu a dopadům blokády a následným jednáním Velké Británie a Španělska vedoucím k jejímu odstranění, a která měla vést i k celkovému vyřešení problému. Kapitola také ukazuje, jak spor ovlivňovaly politické změny ve Španělsku a mezinárodní dění.

Práce se soustřeďuje na britsko-španělský spor, jak byl ovlivňován dobovými událostmi, jak ovlivňoval dění v jednotlivých zemích a vzájemné vztahy všech aktérů a na diplomatická jednání s ním spojená. Vnitřním děním a vývojem na Gibraltaru, ve Velké Británii a Španělsku jsem se proto zabývala pouze okrajově a pokud měl souvislost s gibraltarskou otázkou.

1.2 Rozbor pramenů a literatury

Práce vychází z primárních i sekundárních pramenů. Mezi primární prameny patří například smlouvy mezi Velkou Británií a Španělskem týkající se Gibraltaru (Utrechtská smlouva, Lisabonská dohoda, Bruselská dohoda) a dokumenty Organizace spojených národů zabývající se gibraltarskou otázkou nebo ty, na které se jednotlivé strany během řešení sporu odvolávaly (rezoluce, Charta OSN).

Zásadní význam měly pro práci primární prameny zveřejněné dolní sněmovnou britského parlamentu (*House of Commons*). Materiály zprostředkované britskou dolní sněmovnou zahrnují diplomatické nóty, dopisy, prohlášení, memoranda, statistické údaje, záznamy z britsko-španělských jednání a mnohé další dokumenty britské i španělské (překlady i originály).

Sekundární literatura k tématu je především anglické a španělské provenience. V českém prostředí se Gibraltarem podrobněji zabývá Vratislav Košťál. V roce 2009 vyšla jeho kniha s názvem *Gibraltar, podivný spor o Herkulovy sloupy* (Brno, 2009), ve které rekapituluje historický rámec sporu mezi Velkou Británií a Španělskem, ale dále gibraltarskou otázku zkoumá především z politologického a právního hlediska a v kontextu vztahů v Evropě (s Evropskou unií).

Významný britský historik a novinář věnující se historii Gibraltaru byl George Hills. Ve své knize *Rock of Contention, A History of Gibraltar* (Londýn, 1974) podrobně analyzuje historický vývoj Gibraltaru od starověku, přes islámskou nadvládu, španělské a britské vlastnictví, až do 70. let 20. století a umožňuje tak poznat a pochopit detaily sporu Velké Británie a Španělska a jeho historické souvislosti. Dílo tohoto autora vybočuje z tradičního britského kurzu ohledně Gibraltaru. Hills klade větší váhu na španělské zájmy a názory a naopak hlavní argument Velké Británie, že obyvatelé Gibraltaru jsou národem s právem na sebeurčení, tolik nezdůrazňuje.

Dějiny Gibraltaru od starověku se věnuje ve své knize *Gibraltar* (Staplehurst, 1996) i Maurice Harvey. Tento britský historik sloužil u britského královského letectva a zabývá se proto i vojenskými dějinami. Ve své knize sleduje politický vývoj Gibraltaru, utváření gibraltarské komunity (národa) a dějiny britské vojenské posádky na Gibraltaru do 90. let 20. století.

Dalším britským autorem, který se zabývá i staršími dějinami Gibraltaru je Philip Dennis. Jeho kniha *Gibraltar and Its People* (Newton Abbot, 1990) je přínosná

zejména tím, že kromě historického vývoje sleduje i gibraltarský obchod a průmysl, kulturu nebo geografii a nabízí srovnání situace a specifík Gibraltaru s jinými koloniálními enklávami a malými státy (například Hongkongem, Ceutou a Melillou nebo Falklandskými ostrovy).

Zajímavý úhel pohledu na gibraltarskou otázku přinesl generál William Jackson, jenž mezi lety 1978 a 1982 působil jako britský guvernér Gibraltaru a stal se tak přímým účastníkem napjaté situace během španělské blokády Gibraltaru. Ve své knize *The Rock of the Gibraltarians, A History of Gibraltar* (Rutherford, 1987) sleduje dějiny Gibraltaru od nejstarších dob po ukončení blokády a otevření hranic v 80. letech 20. století. Jackson byl především vojenský historik a podrobně se proto zabýval dějinami Gibraltaru jakožto britské námořní základny.

Dějiny Gibraltaru od dobytí Angličany se zabývá kniha *Gibraltar: A Modern History* (Cardiff, 2012) od dvojice britských historiků Chrise Grocotta a Garetha Stockeye. Autoři se v díle podrobně zaměřili na vývoj britsko-španělského sporu a vztahy těchto dvou zemí a také na vývoj Gibraltaru, města, vojenské základny a gibraltarské komunity. Jako jedna z mála kniha sleduje i postupné utváření moderní gibraltarské identity (ve druhé polovině 20. století) a jaký měla vliv na spor a na vztahy obyvatel Gibraltaru vůči Velké Británii a Španělsku.

Detailní analýzu gibraltarské otázky ve druhé polovině 20. století a na začátku 21. století přináší ve svých knihách *A Stone in Spain's Shoe, the Search for a Solution to the Problem of Gibraltar* (Liverpool, 1994) a *Gibraltar, British or Spanish?* (Abingdon a New York, 2005) Peter Gold. Díky podrobnému rozboru jednání a názorů Velké Británie a Španělska umožňují knihy pochopit stanoviska a postoje obou hlavních účastníků sporu a dát je do souvislostí s vnitřním i mezinárodním děním. Jako jeden z pramenů využívá Gold ve svých knihách britský i španělský tisk, čímž analýzu obohacuje o postoje veřejného mínění a přehled dění nejen na oficiální úrovni.

Vývojem na Gibraltaru a britsko-španělským sporem ve druhé polovině 20. století se zabývají také Dennis Morris a Robert Haigh. Jejich kniha *Britain, Spain and Gibraltar 1945-90, The Eternal Triangle* (Londýn a New York, 1992) se zaměřuje především na politický vývoj Gibraltaru a jak ovlivňoval a byl ovlivňován britsko-španělským sporem.

Ve Španělsku se dějinám Gibraltarů věnuje například historik Isidro Sepúlveda Muñoz. Ve své knize *Gibraltar, la razón y la fuerza* (Madrid, 2004) zkoumá historii Gibraltarů od starověku, podrobněji pak zejména od španělského zisku území. Zvláštní důraz je v díle kladen na geostrategické a politické hledisko a jejich vliv na spor a na vývoj na samotném Gibraltarů.

Pouze moderními dějinami Gibraltarů a vztahy Velké Británie a Španělska od 70. let 20. století do tripartitních jednání Velké Británie, Španělska a Gibraltarů v prvním desetiletí 21. století se zabývá kniha *En torno de Gibraltar* (Madrid, 2007) španělského autora Salustiana del Campa.

V roce 2004 vyšlo u příležitosti třisetletého výročí uzavření Utrechtské mírové smlouvy kolektivní dílo *Gibraltar, 300 años* (Cádiz, 2004). Příspěvky v knize se věnují různým obdobím historie Gibraltarů a přináší rozdílné pohledy na britsko-španělský spor (právní, z hlediska mezinárodních vztahů nebo geografie). Kromě španělských autorů a historiků jsou v knize studie i od dvou bývalých gibraltarských předsedů vlády, Josepha Bossana a Petera Caruany.

Obecnější informace pro doplnění problematiky jsem čerpala z odborné literatury věnující se moderním dějinám Velké Británie a Španělska a jejich zahraniční politice.

2 Britský Gibraltar

Na počátku 18. století se téměř celá Evropa účastnila válek o španělské dědictví.² V srpnu roku 1704 zaútočily anglické a nizozemské síly pod velením admirála Rooke na španělskou pevnost na Gibraltar. Po bombardování a obléhání (celkem jedenáctém v historii³) byla pevnost dobyta a obsazena. Kromě Francouzů, kteří byli vzati do zajetí, mohla posádka odejít. Civilní obyvatelé směli zůstat, museli však odpřisáhnout věrnost Karlu III.⁴ Ze 4000 jich na Gibraltar zůstalo pouze asi 70.⁵ Španělsko-francouzská armáda se několikrát pokoušela pevnost dobýt zpět, ale neúspěšně.

Držení Gibraltaru Brity potvrdila mírová smlouva z Utrechtu podepsaná roku 1713, konkrétně její desátý článek, kterým španělský král předal Velké Británii „úplné vlastnictví města a hradu Gibraltar, spolu s přístavem, opevněním a pevností, aby bylo drženo a užíváno podle všech práv navždy...“⁶ Článek také zajišťoval Španělsku přednostní právo na Gibraltar, kdyby se ho britská koruna rozhodla v budoucnu vzdát. Rozdílné výklady smlouvy a její porušování (v otázkách obraného pásma, teritoriálních vod nebo usidlování Židů a Maurů) vytvořily základ pro budoucí spory Španělska a Velké Británie.

I přes strategický význam nově získané pevnosti s její držbou část britských politiků nesouhlasila. Jejich hlavními argumenty byla vzdálenost, špatné možnosti zásobování a to, že Gibraltar představoval možný důvod budoucí války se Španělskem.⁷ Král Jiří I. plánoval navrácení Gibraltar španělské koruně výměnou za jiné území, k čemuž však nedošlo.⁸

² Konflikt kvůli sporům o španělský trůn po vymření španělské větve Habsburků probíhající v letech 1701-1713.

³ Podrobněji o dobývání Gibraltar v dějinách např. MANN, J. H., *A History of Gibraltar and its Sieges*, London, Provost & Co., 1870.

⁴ Rakouský arcivévoda, jeden z uchazečů o španělský trůn, mezi lety 1703 – 1711 uznáván protifrancouzskou koalicí jako španělský král Karel III.

⁵ HARVEY, M., *Gibraltar*, Staplehurst, Spellmount Limited, 1996, s. 68.

⁶ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 12 (1965). Gibraltar recent differences with Spain*, s. 13, [cit. 2012-12-09], http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcnp-us&rft_dat=xri:hcnp:fulltext:1964-053358.

⁷ GROCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar. A Modern History*, Cardiff, University of Wales Press, 2012, s. 20.

⁸ DENNIS, P., *Gibraltar and Its People*, Newton Abbot, David & Charles Publishers, 1990, s. 26.

Španělsko podporované Francií se několikrát pokusilo získat Gibraltar zpět silou, ale žádný nebyl úspěšný. Dobývání bylo většinou vedeno pouze z pevniny bez námořní podpory, pevnost proto mohla být stále zásobována britskými loděmi. Výhodu mělo i britské dělostřelectvo umístěné vysoko na gibraltarské skále. Každý neúspěšný útok znamenal potvrzení podmínek z Utrechtu v nové mírové smlouvě.

Nejdelší obléhání zažil Gibraltar mezi lety 1779-1783.⁹ Španělsko se snažilo využít problémy Britů v amerických koloniích a zahájilo obléhání pevnosti a námořní blokádu. Gibraltar byl, zejména v začátcích dobývání, silně bombardován, což vedlo k velkému poškození města i pevnosti. Škody byly vyčísleny na 80 000 liber (dnes odpovídající pěti milionům liber).¹⁰ Právě během dlouhého pokusu o dobytí se plně projevil problém se zásobováním. Naštěstí pro Brity nebyla námořní blokáda moc úspěšná a lodím s potravinami se dařilo proplovat až k pevnosti.

Gibraltarský přístav hrál důležitou roli během napoleonských válek. Byl využíván k narušování kontinentální blokády¹¹ a jako námořní základna. Vyploval odtud například admirál Horatio Nelson k bitvě u Abukíru.¹² Po vypuknutí protifrancouzského odporu ve Španělsku byl spor o Gibraltar na čas zapomenut a Britové bojovali spolu se Španěly proti stejnému nepříteli.

K novému vyhocení situace došlo na počátku 19. století, když Britové zabrali i neutrální území šíje spojující výběžek Gibraltar s pevninou, na niž se však Utrechtská smlouva nevztahovala. Už od podpisu smlouvy si Británie šíji nárokovala jako obranné pásmo (podle dobových standardů odpovídající vzdálenosti dvou výstřelů děla od pevnosti). S povolením Španělska Britové poprvé šíji obsadili roku 1804 během epidemie žluté horečky, aby zde postavili přístřeší pro zdravé obyvatele. Po odeznění nemoci se ze šíje nestáhli a dohodu se Španělskem považovali za poskytnutí práva na toto území.¹³ Další drobné spory vznikaly například kvůli problémům s pašeráky.

Jinak byly britsko-španělské vztahy v následujícím období poměrně přátelské. Španělsko zaměstnávalo v 19. století vnitřní problémy a karlistické války,¹⁴ a nemělo

⁹ Více např. CHARTRAND, R., *Gibraltar 1779 – 83. The Great Siege*, Oxford, Osprey, 2006.

¹⁰ GROCCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar...*, s. 27.

¹¹ Francouzský hospodářský systém zakazující obchodovat s britským zbožím.

¹² V anglické historiografii známá jako bitva na Nilu.

¹³ CAMPO, S. del, *En torno a Gibraltar*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2007, s. 27.

¹⁴ Války o následnictví mezi příznivci Isabely II. a jejího strýce Dona Carlose.

proto sílu k řešení mezinárodních sporů. Odpor Španělů k britské přítomnosti na Gibraltaru ale přetrvával.

Období klidu využili Britové k rozvoji města a vojenské základny. Největšími změnami však Gibraltar prošel až ve 20. století, kdy byl přestavěn přístav, aby vyhovoval potřebám moderních lodí. V roce 1830 se Gibraltar stal korunní kolonií.¹⁵ Po otevření Suezského průplavu v roce 1869 jeho význam dále stoupl. Umístění na nové trase na Východ zajistilo ekonomický růst a rozvoj zejména městu a přístavu.

V průběhu první světové války zůstalo Španělsko neutrální a nehrozilo z jeho strany nebezpečí invaze na Gibraltar. Britský ministerský předseda David Lloyd George¹⁶ dokonce uvažoval o navrácení Gibraltar Španělsku výměnou za jeho vstup do války na straně Trojdohody. Velká Británie však investovala do pevnosti i města mnoho peněz a Gibraltar se stal i jakýmsi symbolem impéria. Ani možnost jeho výměny za španělskou Ceutu¹⁷ by nebyla dobrým řešením. Ceuta měla sice lepší přírodní podmínky pro přístav, ale problémů spojených s otázkou suverenity by se Britové nezbavili (pouze by se místo Španělska týkaly dnešního Maroka).¹⁸

Během první světové války se boje odehrávaly zejména ve východním Středomoří. Provedené válečné přípravy proto nebyly třeba a gibraltarský přístav Britové využívali k zásobování a opravám lodí. Do vojenské nemocnice na Gibraltar byli převáženi ranění, kteří by nevydrželi cestu až do Velké Británie. Do bojových akcí se pevnost zapojila pouze dvakrát v letech 1915 a 1917, kdy byly ostřelovány německé ponorky.¹⁹ Po vstupu Spojených států amerických do války byl přístav využíván jako základna amerického námořnictva.

V meziválečném období sloužil Gibraltar opět jako zásobovací stanice pro loď plující na Východ. Zásadním zlomem prošel vývoj vnitřní samosprávy. Ta bývala kvůli primární funkci Gibraltar jako vojenské základny omezena. Již v 19. století sice vznikaly komise a výbory (například Sanitární komise – *Sanitary Commission*) z místního civilního obyvatelstva. Jejich členy však vždy jmenoval guvernér Gibraltar. V roce 1921 byla vytvořena Městská rada (*City Council*), ve které byli kromě pěti jmenovaných členů i čtyři členové volení, a o rok později Výkonná rada (*Executive*

¹⁵ GOLD, P., *Gibraltar: British or Spanish?*, New York, Routledge, 2005, s. 9.

¹⁶ Ministerským předsedou Velké Británie byl od roku 1916.

¹⁷ Španělská autonomní oblast a město v severní Africe (území si nárokuje Maroko).

¹⁸ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 129.

¹⁹ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 10.

Council).²⁰ Jednalo se především o poradní orgány, ale Velká Británie tak poprvé uznala právo obyvatel Gibraltaru volit si vlastní politickou reprezentaci.

Občanská válka probíhající ve Španělsku ve druhé polovině 30. let život pevnosti významně neovlivnila. Gibraltar se stal cílem uprchlíků z jižního Španělska a obyvatel Velké Británie, kteří kvůli válce v zemi uvízli. Do gibraltarského přístavu několikrát připluly španělské republikánské lodě se žádostí o uhlí, ale byly odmítnuty, protože Britové zastávali politiku nezasahování. Lodím bojujících stran bylo na Gibraltar dovoleno vykládat raněné. Pouze jednou byla pevnost vtažena přímo do bojů, když během útoku na projíždějící vojenskou kolonu dopadlo několik dělostřeleckých granátů omylem i na Gibraltar. Za incident se britské vládě omluvil vojenský guvernér města Algeciras.²¹

Za druhé světové války zůstalo Španělsko opět neutrální, kvůli sympatiím generála Francisca Franca k Německu a Itálii však hrozilo Gibraltar větší nebezpečí. I přes tyto sympatie panovaly mezi Gibraltarem a okolním španělským regionem (*Campo de Gibraltar*) přátelské vztahy zejména díky ekonomické propojenosti. Adolf Hitler chtěl s pomocí Španělska Gibraltar obsadit, Franco však plán na schůzce s Hitlerem v říjnu 1940 odmítl.²² Německo muselo v chystaném obsazení pokračovat samo (operace Felix²³). Gibraltar byl bombardován a následně mělo dojít k vyloštění. Němci však operaci v únoru roku 1941 ukončili. Bez španělské podpory neprobíhala dostatečně rychle a Hitler se chtěl soustředit pouze na budoucí tažení do Sovětského svazu.

Významnou funkci měl Gibraltar během bojů v severní Africe a Itálii. Na jeho území a v přístavu se během vyloďování v Africe nacházely stovky lodí a letadel a základnu zde mělo i vojenské velení operace. Důležitost Gibraltar si uvědomoval i Hitler a plánoval nový pokus o invazi, ke kterému však nedošlo.²⁴

Většina civilního obyvatelstva byla na počátku války kvůli ohrožení z Gibraltar evakuována.²⁵ První evakuovaní odjeli do francouzského Maroka. Po kapitulaci Francie

²⁰ SEPÚLVEDA MUÑOZ, I., *Gibraltar: la razón y la fuerza*, Madrid, Alianza Editorial, 2004, s. 229.

²¹ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 45.

²² HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 138.

²³ Když se ještě počítalo se španělskou účastí, byla operace nazývána Isabela-Felix.

²⁴ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 152.

²⁵ Více o osudech civilního obyvatelstva na Gibraltar za druhé světové války např. FINLAYSON, T. J., *The Fortress Came First: The Story of the Civilian Population of Gibraltar During the Second World War*, Gibraltar, Gibraltar Books, 2000.

museli být přemístěni. Nejvíce lidí z Gibraltaru našlo útočiště ve Velké Británii, na Madeiře a na Jamajce. Jejich návrat probíhal poměrně pomalu, do konce roku 1945 se vrátilo 12 000 z 16 700 evakuovaných.²⁶ Poslední evakuovaní se na Gibraltar vrátili v roce 1951.

Za války prošel Gibraltar několika stavebními změnami. Byl zvětšen systém tunelů nacházejících se v gibraltarské skále. Kromě krytů se v nich nacházely i kanceláře, ubytovací prostory nebo nemocnice. Zásadně přestavěno a rozšířeno bylo letiště, jehož dráha vybíhá do zátoky, a které se nachází na sporném území šíje.

I během války pokračovalo úsilí obyvatel Gibraltaru o získání vnitřní samosprávy. Hlavním představitelem bylo Sdružení za podporu občanských práv (*Association for the Advancement of Civil Rights – AACR*) založené roku 1942.²⁷ Sdružení bylo po válce nejsilnější politickou stranou a její předseda Joshua Hassan se později stal prvním starostou města a předsedou vlády Gibraltaru.

²⁶ House of Commons Parliamentary Papers, *Report on the Colonial Empire (1939-1947)*, s. 50, [cit. 2012-12-09], http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1946-039229.

²⁷ GROCCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar...*, s. 70.

3 Obnovení španělského nároku

Od počátku 19. století nedávalo sice Španělsko svůj nárok na vrácení Gibraltaru veřejně znát, ale nikdy se ho nevzdalo. Po druhé světové válce využil Franco otázku Gibraltaru ke sjednocení španělského národa a posílení své pozice a začal opět důrazněji požadovat jeho navrácení. Byla to také příležitost k odvrácení pozornosti od vnitřních problémů ve Španělsku (zejména ekonomických).

Španělská vláda spoléhala na vyčerpání Velké Británie z války, které ji nutilo postupně opouštět zámořská území. Bez impéria by Britové již nepotřebovali námořní základnu k jeho střežení a zbavili by se tak i části výdajů. Španělé však podcenili strategický význam Gibraltaru v době začínající studené války a také jeho symbolickou hodnotu pro Británii.²⁸ Zájmy Velké Británie na obranu impéria nahradily zájmy Severoatlantické aliance. Gibraltar měl zabránit lodím sovětské černomořské flotily ve vstupu do Atlantiku a později naopak zajišťovat volnou cestu do Středomoří pro plavidla NATO.²⁹

Své naděje vkládala španělská vláda i do Organizace spojených národů. Španělsko sice nebylo jejím členem,³⁰ ale jedním z hlavních programů OSN byla dekolonizace. Franco také přišel s tvrzením, že Winston Churchill, ještě jako britský ministerský předseda, slíbil navrácení Gibraltaru Španělsku výměnou za jeho neutralitu během druhé světové války. O takové nabídce nejsou oficiální záznamy, ale je možné, že se něco takového mohlo během jednání zmínit.³¹

Velká Británie naopak čekala, že mezinárodní izolace brzy způsobí Frankův pád, a tím zmizí i problém Gibraltaru. Vrácení Gibraltaru si však nepřál pouze Franco. Kdyby skutečně došlo ke zhroucení vlády, dalo se předpokládat, že by jeho nástupce v tomto úsilí pokračoval. Gibraltar byl pro Španěly připomínkou porážky, symbolem ponížení a slabosti. Jeho opětovný zisk byl v programu nacionalisticky orientovaných skupin vždy na předním místě.³²

²⁸ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 167.

²⁹ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians: A History of Gibraltar*, Grendon, Gibraltar books, 1987, s. 296.

³⁰ Španělsko bylo v rezoluci Valného shromáždění OSN číslo 39 (*I*) *Relations of Members of the United Nations With Spain* z roku 1946 odsouzeno jako fašistický režim a nemělo být proto přijato do OSN. V roce 1955 se však členem organizace stalo.

³¹ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 296.

³² GROCCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar...*, s. 96.

3.1 Vyostření sporu

Ihned po válce vývoj v otázce Gibraltarů nenastal a Španělé vyčkávali. K aktivnímu přístupu je přiměly až ústavní změny provedené Brity na Gibraltarů na začátku 50. let. Nebylo to nic neobvyklého. I v jiných državách nahrazovali Britové koloniální správu volenou vládou místních obyvatel a připravovali je tak na postupné předání moci.

Změny na Gibraltarů navazovaly na dění v první polovině 20. století, kdy byly vytvářeny podmínky pro předání vlády vznikem místní samosprávy. Po druhé světové válce došlo k obnovení Městské rady³³ a AACR, jakožto nejsilnější politická strana, vyhrála volby a radu ovládla.³⁴ Hlavním cílem představitelů AACR byl získání vlastní vlády, zákonodárné pravomoci a omezení pravomocí guvernéra. Britská vláda již v listopadu 1945 přislíbila, že bude podnikat kroky nutné ke zřízení legislativního orgánu na Gibraltarů, a souhlasila s jednáním o budoucích změnách.³⁵ Britové souhlasili s předáním některých pravomocí, ale trvali na ponechání hlavní moci v rukou guvernéra.

Po dlouhých jednáních byla v únoru 1950 zřízena Legislativní rada (*Legislative Council*). Většina jejích členů byla sice volena, ale hlavní moc v ní měl stále guvernér. Nově se volila část členů i do obnovené Výkonné rady (počet volených a jmenovaných členů byl stejný), jejím předsedou se stal také guvernér.³⁶ I když Londýn prosadil poměrný volební systém, aby AACR nemělo monopol na moc, získali jeho zástupci většinu volených křesel.³⁷

Postupný vznik vlastní vlády na Gibraltarů představoval překážku pro španělskou snahu o obnovu suverenity nad tímto územím. Podle španělské vlády bylo předávání moci místním obyvatelům také porušením Utrechtské smlouvy. Ve smlouvě bylo jasně uvedeno, že pokud se rozhodne „koruna Velké Británie darovat, prodat, nebo jakýmkoliv jiným způsobem vzdát vlastnictví města Gibraltarů ... přednostní právo na toto vlastnictví bude dáno španělské koruně před kýmkoli jiným.“³⁸ Udělením vlastní

³³ Městská rada byla založena roku 1921 – viz kapitola 2.

³⁴ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 160.

³⁵ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 298.

³⁶ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 53.

³⁷ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 161.

³⁸ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 12 (1965)*..., s. 13.

vlády obyvatelům Gibraltarů se podle Španělů Velká Británie vlastnictví Gibraltarů vzdávala a měl by tedy být navrácen Španělsku.

Britové ani obyvatelé Gibraltarů však změny nechápali jako vzdání se svrchovanosti a cestu k nezávislosti, jako tomu bylo v jiných britských koloniích. Uvědomovali si, že je Gibraltar moc malý a závislý na cizí podpoře a dodávkách. Cílem gibraltarské politické reprezentace byl pouze postupný zisk vlastní vnitřní samosprávy.

Velká Británie přerušila po druhé světové válce na doporučení Valného shromáždění OSN³⁹ diplomatické styky se Španělskem. Franco tak neměl možnost oficiálně předat španělské požadavky britské vládě. Zahájil proto velkou kampaň v tisku, kde bylo kromě nároků na vrácení Gibraltarů otištěno i mnoho propagandistických článků. Noviny útočily zejména na obyvatele Gibraltarů, které označovaly za zločince a cizince,⁴⁰ a působily na národní cítění Španělů. V jednom falangistickém⁴¹ letáku se například psalo: „Kdybych byl učitel, učil bych děti: Španělsko je ohraničeno na severu Kantaberským pohořím a Pyrenejemi, na východě Středozemním mořem, na západě Atlantikem a Portugalskem a na jihu hanbou Gibraltarů.“⁴²

3.2 Konec mezinárodní izolace Španělska

V 50. letech došlo ke zlepšení španělské pozice a k ukončení mezinárodní izolace země. Nejprve byly v roce 1951 obnoveny diplomatické vztahy s Velkou Británií, což umožnilo začátek oficiálních jednání o Gibraltarů.⁴³ Rozhovory nepřinesly žádný výsledek a španělský tisk proto pokračoval v protibritské a protigibraltarské kampani.

V září roku 1953 podepsalo Španělsko se Spojenými státy americkými sérii bilaterálních smluv o výstavbě amerických vojenských základen na území Španělska, hospodářské pomoci a vojenských dodávkách Španělsku.⁴⁴ Vláda Spojených států

³⁹ Rezoluce OSN číslo 39 (I) *Relations of Members of the United Nations with Spain*, [cit. 2013-04-22], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/39%28I%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

⁴⁰ HILLS, G., *Rock of contention: A History of Gibraltar*, London, Robert Hale & company, 1974, s. 442.

⁴¹ Politická strana založená v roce 1933 José Antoniem Primo de Riverou.

⁴² GROCCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar...*, s. 99.

⁴³ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 14.

⁴⁴ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar 1945 - 90: The Eternal Triangle*, London, Routledge, 1992, s. 3.

vnímala Franka díky jeho protikomunistickému zaměření jako vhodného spojence ve studené válce.

Španělská vláda smlouvy prezentovala jako velký úspěch její diplomacie. Franco doufal, že kromě posílení mezinárodní pozice, smlouvy přinesou i pokrok v otázce Gibraltaru, jelikož Spojené státy byly známé svou protikoloniální rétorikou.⁴⁵

Uzavření smluv odsoudil Sovětský svaz kvůli zatažení Španělska do západního bloku. Ani ve Spojených státech neměly dohody plnou podporu, protože se však nejednalo o alianční smlouvy, nemusel je schvalovat Senát (a nehrozilo, že budou odmítnuty). Velká Británie nevydala ke smlouvám žádné oficiální vyjádření.⁴⁶

Úplný konec mezinárodní izolace Španělska představovalo jeho přijetí do Organizace spojených národů v roce 1955.

3.3 Počátky španělské restriktivní politiky

Další nárůst napětí mezi Velkou Británií a Španělskem přineslo oznámení o chystané návštěvě britské královny Alžběta II. na Gibraltaru v rámci cesty po impériu u příležitosti její korunovace.⁴⁷ Po zveřejnění podrobného programu královniny cesty podal na začátku roku 1954 španělský velvyslanec v Londýně Miguel Primo de Rivera ml.⁴⁸ protest proti zastávce na Gibraltaru a požádal britského ministra zahraničí Anthonyho Edena o její zrušení. Plánovaná návštěva byla podle španělské vlády neuvážená a poškodila by vzájemné vztahy obou zemí.⁴⁹ Vláda Velké Británie španělskou žádost odmítla, královnina návštěva britského území nemohla být zrušena na základě protestu cizího státu.

Ve Španělsku rostl odpor proti cestě britské panovnice na území, které Španělé považovali za vlastní, a nároku na něž se nezřekli.⁵⁰ Britský záměr byl dokonce prezentován jako „vpád na španělské území.“⁵¹ Španělský tisk opět zahájil protibritskou kampaň a lidé organizovali protestní akce.

Mezi 22. a 25. lednem roku 1954 se konaly v Granadě, Barceloně, Córdobě, Seville a Madridu studentské demonstrace. Pouze v Córdobě měly pokojný průběh,

⁴⁵ GROCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar...*, s. 98.

⁴⁶ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 5.

⁴⁷ Alžběta II. nastoupila na trůn 6. února 1952, korunována byla 2. června 1953.

⁴⁸ Mladší syn stejnojmenného generála vládnoucího ve Španělsku mezi lety 1923-1930.

⁴⁹ JORDINE, M. R., *The Dispute Over Gibraltar*, New York, Chelsea House, 2007, s. 2.

⁵⁰ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 443.

⁵¹ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 55.

studenti zorganizovali průvod a požadovali navrácení Gibraltaru. V Barceloně a Granadě napadli demonstranti britský konzulát, v Granadě nad ním navíc vztyčili španělskou vlajku. Cílem studentů ze Sevilly se stal také konzulát, ale pouze na něj házeli pomeranče. Největší a nejnásilnější demonstrace probíhaly v Madridu. Zúčastnilo se jich asi 30 000 studentů, kteří zde zaútočili na britské velvyslanectví a na kanceláře British European Airways.⁵²

Britský velvyslanec v Madridu proti útokům protestoval u španělské vlády. Ta sice vyjádřila nad událostmi politování, ale zároveň vydala prohlášení, že násilí vyprovokovaly patriotistické city umocněné současnou situací.⁵³

Část Britů zpochybňovala, že demonstrace byly spontánní a bez předem daných instrukcí. Podle některých svědectví dostávali studenti výzvy k účasti a měli zajištěné zásoby kamenů na házení.⁵⁴

V dubnu začala španělská vláda provádět svoji nátlakovou politiku, když omezila vydávání povolení opravňujících obyvatele Španělska k práci na Gibraltaru, snížila množství potravin a stavebního materiálu dováženého ze Španělska a zpřísnila kontroly návštěvníků na španělsko-gibraltarské hranici. Zásahy vysvětlovala tím, že pozemní spojení mezi Gibraltarem a okolním územím neodpovídá Utrechtské smlouvě a byl to jen projev dobré vůle Španělů vůči obyvatelům Gibraltaru, aby jim tím usnadnili život. Když však Velká Británie dohodu z Utrechtu porušovala (udělováním samosprávy Gibraltaru) a zvyšovala napětí, nebyl důvod pro udržování pozemní komunikace.⁵⁵ První den v květnu navíc Španělsko uzavřelo svůj konzulát na Gibraltaru, údajně kvůli malému množství agendy.

I přes tyto problémy a španělská restriktivní opatření zůstal plán cesty britské královny nezměněn, pouze byla přijata přísnější bezpečnostní opatření. Zvláštní opatření zavedla i španělská strana. Po dobu královnina pobytu (10. – 11. května 1954) španělská vláda nevydávala (až na výjimky) povolení ke vstupu do Španělska. Také

⁵² MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 5 – 6.

⁵³ Tamtéž, s. 6.

⁵⁴ GROCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar...*, s. 99 – 100. Již během protibritských demonstrací v roce 1950 potvrdil pochyby o jejich spontánnosti španělský vévoda de San Lucar, který zástupci britského ministerstva zahraničí sdělil, že jeho synovec dostal leták s pokyny k účasti.

⁵⁵ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 300.

všichni španělští pracovníci museli zůstat na Gibraltar a domů se mohli vrátit až po královnině odjezdu.⁵⁶

Pro obyvatele Gibraltar představovala návštěva královny Alžběty II. naopak příležitost ukázat svou loajalitu k Velké Británii a vyjádřit přání zůstat pod její svrchovaností.⁵⁷ Kroky španělské vlády, i když zatím neznamenal příliš velké omezení, toto pouto jen upevňovaly. Pokud někdy existovala šance, že by byli obyvatelé Gibraltar ochotni dobrovolně se připojit zpět ke Španělsku, tak ji sami Španělé svým nátlakem definitivně zmařili.

Britská vláda požadovala po Španělsku zrušení omezení zavedených na hranici. Odmítla kvůli nim také dohodu o vzájemném zrušení vízové povinnosti, kterou Španělé nabídli zemím západní Evropy. V červenci roku 1963 předložila Velká Británie Španělsku návrh dohody, podle které mělo odvolat omezení z roku 1954 výměnou za britskou pomoc v boji proti pašerákům.⁵⁸ Pašování zboží přes Gibraltar do Španělska byl jeden z oficiálních důvodů uváděných španělskou vládou pro přísnější opatření na společné hranici.⁵⁹ Návrh byl španělskou stranou odmítnut, protože neřešil podstatu problému, což bylo britské vlastnictví země, kterou Španělsko považovalo za vlastní.

⁵⁶ SEPÚLVEDA MUÑOZ, I., *Gibraltar: la razón...*, s. 286.

⁵⁷ Celé město bylo vyzdobeno vlajkami Spojeného království, královna Alžběta II. na památku své cesty přejmenovala jednu z ulic na Queensway a zasadila strom v místní botanické zahradě.

⁵⁸ Pašování zboží bylo „tradičním“ problémem již od 18. století kvůli nižším dovozním clům na Gibraltar než ve Španělsku.

⁵⁹ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 448.

4 Gibraltar a Organizace spojených národů

V letech 1959 a 1960 navštívil ministr zahraničí Španělska Fernando María Castiella Londýn.⁶⁰ Spolu se španělským velvyslancem markýzem de Santa Cruz zde vedl rozhovory s britským ministrem zahraničí Selwynem Lloydem a ministerským předsedou Haroldem Macmillanem. Hlavním tématem jednání byly ekonomické vztahy, ale součástí programu bylo i jednání o Gibraltar.⁶¹ V květnu roku 1961 na oplátku odjel do Madridu nový britský ministr zahraničí Alexander Douglas-Home.

Všechna tři setkání probíhala v poklidném duchu, na obou stranách zazněla slova o nutnosti zlepšení vzájemných vztahů a budování přátelství Velké Británie a Španělska. Avšak existenci napětí v určitých otázkách vystihl sám Alexander Douglas-Home, když svou návštěvu Španělska okomentoval slovy: „během zlepšování vztahů bychom neměli uspěchat záležitosti, které nejsou k vyřešení připraveny.“⁶² Tento komentář se patrně týkal i Gibraltar.

4.1 První jednání OSN o Gibraltar

Španělská vláda se snažila donutit Velkou Británii k jednání o svrchovanosti nad Gibaltarem omezeními na španělsko-gibaltarské hranici. Když tyto snahy selhaly, rozhodlo se Španělsko řešit otázku Gibraltar přes Organizaci spojených národů (jejímž členem bylo od roku 1955) a v září roku 1963 ji předložilo k projednání Speciální komisi pro dekolonizaci.⁶³

Britská delegace předložila na zasedání Komise zprávu o změnách a vývoji na Gibraltar, která jasně ukazovala, že pro Brity jsou hlavní zájmy a přání obyvatel kolonie. Stálo v ní: „Obyvatelé Gibraltar skrze své svobodně zvolené vůdce zdůraznili své přání zůstat v blízkém spojení s Británií ... britská vláda bude vždy připravena zvážít návrhy na změny navržené obyvateli Gibraltar nebo jejich zvolenými zástupci.“⁶⁴

⁶⁰ JORDINE, M. R., *The Dispute...*, s. 105.

⁶¹ Jednání o Gibraltar požadoval Franco již od poloviny 50. let.

⁶² MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 11.

⁶³ Speciální komise pro dekolonizaci (známá také jako Komise 24) byla vytvořena Valným shromážděním OSN v roce 1961 na základě rezoluce o dekolonizaci číslo 1514 (XV) *Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples*, aby na plnění této rezoluce dohlížela.

⁶⁴ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 303.

Probritské stanovisko zaujal ve své řeči i gibraltarský starosta Joshua Hassan, který se spolu s lídrem opozice Peterem Isolou⁶⁵ zúčastnil jednání jako zástupce Gibraltarů. Hassan prohlásil, že Španělsko se snažilo Gibraltar získat využíváním tehdejšího mezinárodního odporu ke kolonialismu, ale na Gibraltar se tento přístup nedal použít. Obyvatelé Gibraltarů nebyli využíváni ve prospěch Velké Británie, nebyla jim upírána práva, nebo nebyli utlačováni a měli možnost se svobodně vyjádřit. Nic z toho, co Španělsko udávalo jako znak špatného vlivu kolonialismu, situaci na Gibraltarů neodpovídalo. Podle Hassana Gibraltarů naopak plynulo mnoho výhod z přítomnosti Britů. Gibraltar dostával granty na rozvoj a potřeby vojenské základny zajišťovaly pracovní místa. Situace na Gibraltarů neodpovídala kolonialismus, jak byl obecně chápán, kolonií byl Gibraltar pouze formálně podle názvu.

Hassan dále zdůraznil, že přání obyvatel daného území (bez ohledu na velikost) by mělo hrát rozhodující roli v určování jejich budoucnosti. I kdyby Komise OSN rozhodla, že Gibraltar spadal do problematiky kolonialismu, jeho obyvatelé by měli mít podle předchozích rezolucí OSN právo na sebeurčení a na zvolení budoucího statusu.⁶⁶

Španělská delegace problém prezentovala zcela jinak. Podle nich bylo obětí britského kolonialismu Španělsko, protože považovali Gibraltar za španělské území, a obyvatelé Gibraltarů neuznávali jako opravdový národ. Španělé také obvinili Velkou Británii ze snahy získat další části španělského území a pokračovat tak v kolonizaci.⁶⁷

Španělští, britští i gibraltarští zástupci se odvolávali na stejný dokument OSN, konkrétně rezoluci číslo 1514 (XV) z roku 1960. Španělé kladli důraz na šestý bod rezoluce, podle kterého byl jakýkoliv pokus narušit územní integritu nějakého státu porušením Charty Organizace spojených národů.⁶⁸ To podle nich činila Velká Británie kolonizováním španělského území. Tento bod byl však myšlen zejména jako ochrana slabších států proti expanzivním snahám sousedních zemí.

Britové a obyvatelé Gibraltarů upozorňovali na druhý a pátý bod rezoluce. Druhý bod ustanovuje, že „všichni lidé mají právo na sebeurčení; na základě tohoto

⁶⁵ Peter Isola byl nezávislý kandidát. Kromě AACR existovala v tuto dobu na Gibraltarů jen jedna další politická strana – Strana Commonwealthu (*Commonwealth Party*). Další politické strany byly postupně zakládány až na konci 60. a v průběhu 70. let. Isola se v roce 1979 stal předsedou Demokratické strany britského Gibraltarů (*Democratic Party of British Gibraltar*).

⁶⁶ *Sir Joshua Hassan at the United Nations*, [cit. 2013-05-19], <http://gibnet.com/library/jhun01.htm>.

⁶⁷ Španělé odkazovali na zabránění území šíje Velkou Británií a spory o teritoriální vody – viz kapitola 2.

⁶⁸ Rezoluce OSN číslo 1514 (XV) *Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples*, [cit. 2013-04-11], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1514%28XV%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

práva si svobodně určí svůj politický status a svobodně mohou usilovat o ekonomický, sociální a kulturní rozvoj.“ Podle pátého bodu bylo nutné co nejdříve ukončit koloniální status všech závislých území a předat vládu místním lidem „v souladu s jejich svobodně vyjádřenou vůlí a přáním, bez rozlišování rasy, vyznání nebo barvy, s cílem umožnit jim dosažení úplné nezávislosti a svobody.“⁶⁹

Joshua Hassan zmiňoval i rezoluci číslo 1541 (XV) také z roku 1960. Podle pravidla šest této rezoluce mohlo závislé území dosáhnout vlastní vlády:

- a) přeměnou na suverénní nezávislý stát,
- b) volným spojením se svobodným státem,
- c) integrací se svobodným státem.

Pravidla sedm a devět dále upřesňovala, že spojení se státem i integrace „má být výsledkem dobrovolné volby a svobodně vyjádřených přání obyvatel daného území skrze informovaný a demokratický proces.“⁷⁰

Hassan zdůrazňoval, že si obyvatelé Gibraltaru přáli zůstat ve spojení s Velkou Británií na základě zmíněného šestého principu. „Gibraltar není a nikdy nemůže být plně nezávislý, soběstačný stát spoléhající se na vlastní zdroje pro své hospodářství, obranu a vedení vztahů s jinými státy.“ Integrace, podle Hassana, také nepřipadala v úvahu, protože Gibraltar by kvůli své velikosti a počtu obyvatel nebyl integrován, ale pohlcen.⁷¹

Jedinou cestou bylo volné spojení se svobodným státem a Gibraltar měl mít právo si tento stát svobodně vybrat, jinak by se jednalo o nucené pokračování kolonialismu, nebo anexi. Obyvatelé Gibraltaru si zvolili asociaci s Velkou Británií – „nechceme být pod Británií; chceme být s Británií.“⁷²

Zástupci Velké Británie a Gibraltaru měli tedy zcela odlišnou představu o budoucí dekolonizaci, než mělo Španělsko. Britská vláda chtěla respektovat volbu obyvatel Gibraltaru a postupně jim předat část vlády podle bodů dva a pět rezoluce 1514 (XV) a pravidla šest rezoluce 1541 (XV). Naopak Španělé se odvolávali na šestý

⁶⁹ Rezoluce OSN číslo 1514 (XV).

⁷⁰ Rezoluce OSN číslo 1541 (XV) *Principles which should guide Members in determining whether or not an obligation exist to transmit the information called for under Article 73 e of the Charter*, [cit. 2013-04-28], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1541%28XV%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

⁷¹ *Sir Joshua Hassan at the United Nations*.

⁷² Tamtéž.

bod rezoluce 1514 (XV) a také trvali na dodržení článku X Utrechtské smlouvy, tedy pokud by se Velká Británie vzdala Gibraltaru, měl připadnout zpět Španělsku.

Přestože jednání OSN o Gibraltaru v roce 1963 nepřineslo žádný závěr a bylo odloženo na další rok, většina členů podpořila španělský názor. Za Španělsko se postavili odpůrci imperialismu (jelikož Britové stále vlastnili v porovnání s jinými státy poměrně velké množství kolonií), bývalá španělská území nebo státy, které teprve nedávno získaly vlastní nezávislost. Velkou Británii nepodpořily ani Spojené státy americké, maximálně byly ochotny zdržovat se hlasování.⁷³ Britové tak měli přímou podporu pouze od Austrálie.⁷⁴

4.2 Rozhodnutí Speciální komise pro dekolonizaci

Mezi prvním a druhým projednáváním gibraltarské otázky v OSN pokračovala britská vláda v přípravě politických změn na Gibraltaru. Na začátku roku 1964 o nich jednala s gibraltarskými zástupci v Londýně a na ústavní konferenci přímo na Gibraltaru.⁷⁵

Dohodnuté změny vstoupily v platnost v srpnu roku 1964. V Legislativní i Výkonné radě (nově sloučené a přejmenované na Gibraltarskou radu – *Gibraltar Council*) byl zvýšen počet volených členů. Nejvyšší výkonná moc však nadále zůstala v rukou guvernéra. Zřízeny byly také funkce ministrů a předsedy vlády, jímž se stal Joshua Hassan.⁷⁶ Podle Velké Británie byly změny podle přání obyvatel Gibraltarů a ve shodě s principy OSN. Španělsko je naopak chápalo jako porušování Utrechtské smlouvy. Vládcem na Gibraltaru však i nadále zůstala britská královna, takže se Britové nevzdali suverenity a k porušení smlouvy podle nich nedošlo.

Španělé proti změnám na Gibraltaru protestovali a požadovali návrat ke stavu před rokem 1950. Odmítli také britský návrh na soukromé rozhovory, aby se nemuselo pokračovat u OSN a ukazovat tak veřejně neshody. Španělsko však mělo mezinárodní podporu a bylo logické, že se jí nechtělo vzdát.⁷⁷

V září roku 1964 pokračovala v jednání o Gibraltaru Speciální komise pro dekolonizaci. Španělský zástupce Jaime de Pinies prohlásil, že tehdejší obyvatelé

⁷³ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 169.

⁷⁴ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 449.

⁷⁵ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 302.

⁷⁶ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 12.

⁷⁷ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 450.

Gibraltaru nebyli jeho pravými obyvateli (označil je za „*pseudo-Gibraltarians*“).⁷⁸ Původní obyvatelé Gibraltaru byli podle Španělů vyhnáni po jeho dobytí a nyní žili v okolních městech La Línea a San Roque. Správným způsobem dekolonizace by tak bylo navrácení území jeho skutečným vlastníkům a ne ho nechávat cizincům.

Delegace z Gibraltaru pochopitelně hájila svoje právo na území a dokazovala, že za dobu britské vlády si místní obyvatelé vytvořili vlastní tradici a kulturu, odlišnou od španělské, a stali se plnohodnotným národem s právem rozhodovat o vlastní budoucnosti.⁷⁹

OSN musela rozhodnout, zda byli obyvatelé Gibraltaru národ s právem na sebeurčení, nebo to byli pouze Britové zajišťující provoz vojenské základny (tedy kterou část rezoluce 1514 (XV) na tento případ uplatnit).⁸⁰ Nekompromisní postoj Španělska k této otázce dal Pinies najevo slovy: „Pokud Komise a Valné shromáždění rozhodnou, že správná cesta k dekolonizaci Gibraltaru je aplikovat principy sebeurčení pro jeho nynější obyvatele, Španělsko nebude moci udržovat s tímto nově vzniklým politickým útvarem normální vztahy.“⁸¹ Poté pohrozil přerušением spojení mezi Španělskem a Gibraltarem v případě, že by nedošlo k dekolonizaci a Britové neodešli.

V polovině října roku 1964 vydal předseda Speciální komise pro dekolonizaci rozhodnutí, v němž uznal existenci sporu mezi Španělskem a Velkou Británií ohledně statusu Gibraltaru. Také vyzval obě strany k jednání, během kterého se měly držet zásad Charty OSN a rezoluce číslo 1514 (XV) a dbát na zájmy obyvatel Gibraltaru.⁸² Důraz na zmíněnou rezoluci, v níž většina států brala jako určující šestý bod o státní integritě, a formulace zájmy obyvatel (místo přání) znamenala jasnou podporu Španělsku.

Britský zástupce odmítl, že by existoval spor o status Gibraltaru, a britská vláda se necítila vázána doporučeními Komise. Hlavní pro ni bylo respektovat Chartu OSN, jakožto základní dokument, konkrétně článek 73, podle kterého měly brát státy spravující území bez vlastní vlády zájmy místních obyvatel za prvořadé a měly jim zajistit blahobyť.⁸³ Velká Británie byla ochotná jednat o zlepšení vztahů, ale ne

⁷⁸ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 12 (1965)*..., s. 5.

⁷⁹ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians*..., s. 306.

⁸⁰ JORDINE, M. R., *The Dispute*..., s. 108.

⁸¹ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 12 (1965)*..., s. 6.

⁸² Tamtéž, s. 14.

⁸³ Charter of the United Nations: *Chapter XI: Declaration regarding Non-Self-Governing Territories*, [cit. 2013-05-20], <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter11.shtml>.

o svrchovanosti nad Gibraltarem nebo o jeho budoucnosti, což byla podle Britů jejich vnitřní záležitost a Španělsko nemělo právo do ní zasahovat.

4.3 Zpřísnování španělských opatření

OSN sice podpořila Španělsko, ale nevydala žádné konečné rozhodnutí, pouze vyzvala k jednání. Spolu s odmítavým postojem Velké Británie to byl pro španělskou vládu důvod k zavedení dalších opatření vůči Gibraltar. Španělé opět využili faktu, že Gibraltar neměl s jinou zemí pozemní hranici.

Pouhý den po vydání rozhodnutí předsedy Komise (tedy 17. října 1964) začali Španělé na hranici s Gibraltarem provádět přísnější kontroly aut, které měly za následek několikahodinová zdržení v kolonách. Více kontrolováni byli i turisté a opět byl omezen dovoz zejména stavebního materiálu ze Španělska. V listopadu začala španělská strana zavírat hraniční přechod o hodinu dříve, než bývalo zvykem.⁸⁴ Na počátku roku 1965 navíc přestala uznávat pasy vydané na Gibraltar. Britové proti novým omezením protestovali, podle španělské vlády se však nejednalo o její nařízení, ale o kroky místní správy v boji proti pašeráctví.⁸⁵

Dlouhé zdržení na hranici nejvíce ovlivnilo lidi pracující na Gibraltar, kteří bydleli ve Španělsku, ale nebyli španělské národnosti. Kvůli přísným kontrolám pro ně bylo prakticky nemožné dojíždět denně do práce a byli nuceni přestěhovat se na Gibraltar. Omezení paradoxně poškozovalo i obyvatele Španělska. Každý den překračovalo hranici téměř deset tisíc Španělů, kteří na Gibraltar pracovali, protože ve Španělsku byl pracovních míst nedostatek.⁸⁶

Španělská opatření měla negativní vliv i na gibraltarské hospodářství, zejména na obchod a odvětví spojená s turistickým ruchem. Významně také pokleslo množství dopravy, z 8691 vozidel přejíždějících hranici v lednu roku 1964 na pouhých 873 v lednu roku 1965.⁸⁷

V britském parlamentu i tisku se objevovaly výzvy vládě k provedení protiopatření. Navrhováno bylo například uzavření trhu španělským výrobkům, nebo omezení turistických cest do Španělska (od placení speciálních cestovních poplatků

⁸⁴ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 12 (1965)*..., s. 7.

⁸⁵ HILLS, G., *Rock of contention*..., s. 453.

⁸⁶ DENNIS, P., *Gibraltar*..., s. 55.

⁸⁷ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians*..., s. 308.

po úplný zákaz cest).⁸⁸ Omezení vzájemného obchodu by však poškodilo i Velkou Británii. Britové pouze odmítli návrhy na výrobu lodí pro Španělsko, o nichž se jednalo. Britská vláda však prohlásila, že se jedná spíše o projev nesouhlasu se španělským režimem, než o reakci na situaci ohledně Gibraltaru.

Od roku 1966 zahájila Velká Británie program podpory Gibraltaru, aby se stal více nezávislým na Španělsku, kdyby byla omezení dále stupňována.⁸⁹ Představitelé Gibraltaru hledali jiné dovozce zboží, které předtím získávali ze Španělska, a zajišťovali pracovníky z jiných zemí. Předseda vlády Joshua Hassan také nařídil ekonomický průzkum s cílem zjistit, jak nejlépe využít možnosti a zdroje Gibraltaru samého.⁹⁰

4.4 Britsko-španělská jednání v roce 1966

Na konci roku 1964 a začátku roku 1965 došlo k výměně několika nót mezi španělským ministerstvem zahraničí a britským velvyslanectvím v Madridu. Španělé v nich požadovali odvolání změn týkajících se gibraltarské samosprávy a okamžitý začátek jednání, jak k tomu vyzvala OSN, jinak zavedou opatření na ochranu španělských zájmů (dosavadní omezení na hranicích stále vysvětlovali pouze jako obranu před pašeráctvím).

Britská strana označila omezení jako „úmyslné a zbytečné zdržování“ na hranici a odmítla zahájit jednání, dokud tyto restriktce budou trvat.⁹¹ Podle Britů španělská vláda sama bránila v možných rozhovorech svými neuváženými kroky.

Na podzim roku 1965 opět projednávala gibraltarskou otázku OSN a přijala rezoluci číslo 2070 (XX), ve které vyzývala Španělsko a Velkou Británii k zahájení rozhovorů. Britská vláda nakonec ustoupila a souhlasila s jednáním na základě této rezoluce, i když omezení na španělsko-gibraltarské hranici dál trvala.

Jednání byla rozdělena do čtyř kol a konala se v květnu, červenci, září a říjnu roku 1966 v Londýně. Pouze první kolo bylo na ministerské úrovni, setkali se při něm ministr zahraničí Španělska Fernando Castiella a ministr zahraničí Velké Británie Michael Stewart. Další diskuze probíhaly mezi španělským velvyslancem markýzem de Santa Cruz a zástupci britského ministerstva zahraničí.⁹²

⁸⁸ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 455.

⁸⁹ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 16.

⁹⁰ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 21.

⁹¹ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 12 (1965)...*, s. 15 – 20.

⁹² MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 23.

Španělská delegace zahájila jednání opakováním stížností na porušování Utrechtské smlouvy ze strany Britů – expanzí na území, kterých se smlouva netýkala (šíje, teritoriální vody), využíváním základny pro účely NATO nebo porušováním španělského přednostního práva na navrácení Gibraltaru.

Podle Španělů neměli obyvatelé Gibraltaru na toto území právo, protože vojenská základna patřila buď zemi, která ji využívala, nebo zemi, na jejímž území se nacházela.⁹³ Gibraltar podle nich také narušoval španělskou obranu a představoval bezpečnostní riziko, jelikož by se mohl stát cílem nukleárního útoku, a Španělsko tak riskovalo pro alianci, jejímž členem ani nebylo. Na Gibraltar také docházelo k využívání Španělů pro vykonávání podřadných prací a za nižší mzdu, než by dostali místní obyvatelé. Kvůli těmto negativním vlivům dokonce Castiella Gibraltar označil jako „rakovinu ve španělském těle.“⁹⁴

Jediným, pro Španěly přijatelným, řešením bylo dekolonizací Gibraltaru obnovit integritu jejich území. Španělská delegace proto předložila tento návrh:

- 1) Zrušit článek X Utrechtské smlouvy, čímž by se obnovila integrita Španělska.
- 2) Uzavřít novou smlouvu o vojenské základně, která by respektovala britské strategické zájmy v oblasti.
- 3) Uzavřít smlouvu o speciálním statusu pro obyvatele Gibraltaru a ochraně jejich práv a zájmů.⁹⁵

Zejména třetí bod ukázal určitý vývoj. Španělsko jím uznalo existenci obyvatel Gibraltaru jako komunity a jejich práva (například na pobyt na Gibraltar, náboženství, odlišnou národnost). U Britů však nemohla mít dohoda úspěch, protože nesouhlasili s předáním svrchovanosti obsaženým již v prvním bodě.⁹⁶

Britský zástupce pochopitelně odmítal porušování Utrechtské smlouvy ze strany Velké Británie a poukázal na mnohem větší bezpečnostní riziko, které pro Španělsko představovaly základny Spojených států nacházející se na jeho území. Dále nesouhlasil s tím, že by docházelo k využívání španělských pracovníků. Španělé chodili pracovat

⁹³ Jako příklad uváděli Španělé americkou základnu Guantánamo na Kubě. Kdyby si její posádka a personál začal činit nárok na část kubánského území se základnou, bylo by to stejné jako v případě Gibraltaru.

⁹⁴ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1966). Gibraltar talks with Spain May – October 1966*, s. 9 – 23, [cit. 2012-12-09], http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcnp-us&rft_dat=xri:hcnp:fulltext:1966-055146.

⁹⁵ Tamtéž, s. 30 – 35.

⁹⁶ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 310.

na Gibraltar dobrovolně a dostávali vyšší plat, než by měli v okolním regionu. To, že lidé pracují v jiné zemi kvůli lepším podmínkám, nebyl podle Britů kolonialismus, ale zcela běžná praxe.⁹⁷

Následně Britové představili vlastní návrhy:

- 1) Uvedení situace na španělsko-gibraltarské hranici do stejného stavu jaký byl na jiných španělských hranicích. Za to by Britové odstranili hraniční plot.⁹⁸
- 2) Bude zřízena funkce španělského komisaře na Gibraltar jako zástupce španělské vlády.
- 3) Velká Británie bude Španělsko informovat o chystaných ústavních změnách na Gibraltar, Španělé je budou moci konzultovat se zástupci Gibraltar.
- 4) Zachování přednostního práva pro Španělsko, kdyby se Velká Británie někdy rozhodla vzdát svrchovanosti nad Gibaltarem.
- 5) Zahájení spolupráce proti pašování (například zrušením daňových výhod pro Gibraltar).
- 6) Možnost pro Španělsko využívat v době míru gibraltarský přístav a letiště.⁹⁹

Španělská vláda britské návrhy odmítla. Podle ní chtěli Britové vyjednávat o „uplatňování španělské suverenity nad španělským územím“ a pokračovat v kolonizaci. Pro ochranu svých zájmů přistoupilo Španělsko k dalším opatřením, která poznamenala poslední dvě kola rozhovorů.¹⁰⁰

Již mezi prvním a druhým kolem jednání vydali Španělé rozhodnutí o zákazu letů britských vojenských letadel ve španělském vzdušném prostoru (tzv. Algeciraská zakázaná zóna), což značně narušilo provoz gibraltarského letiště.¹⁰¹ Od srpna Španělé dále zpříšňovali podmínky na hranici. Nejprve byla uzavřena pro španělské ženy pracující na Gibraltar. Od října nesměla hranici přejíždět žádná vozidla a byl také zastaven veškerý dovoz zboží ze Španělska.¹⁰²

Během poslední schůzky navrhla britská delegace předložit spor Mezinárodnímu soudnímu dvoru v Haagu, jelikož základ sporu byl právní a měl by o něm tedy

⁹⁷ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1966)*..., s. 36 – 38.

⁹⁸ Plot, postavený na začátku 20. století, se nachází na území šije a stal se předmětem mnoha sporů.

⁹⁹ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1966)*..., s. 41 – 44.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 46.

¹⁰¹ Přistávající a odlétající letadla musela provádět poměrně složité manévry. Při špatných povětrnostních podmínkách často nebylo možné správně manévrovat a letadla narušovala španělský vzdušný prostor, což vyvolávalo stížnosti španělské vlády a další spory.

¹⁰² DENNIS, P., *Gibraltar*..., s. 60.

rozhodnout soudní orgán a ne Valné shromáždění OSN, které je orgánem politickým.¹⁰³

Soud v Haagu by měl rozhodnout o následujících otázkách:

- 1) Komu patří svrchovanost nad Gibraltarem (pevností, městem, opevněním, skálou, přístavem, šíjí a teritoriálními vodami).
- 2) Jaká další práva náleží Španělsku nebo Velké Británii (v souvislosti s předchozím rozhodnutím).
- 3) Jaká je hranice teritoriálních vod (pokud existuje).
- 4) Jaká práva mají britská letadla na přelet nad španělským územím (pokud nějaká mají).
- 5) Zda má Španělsko právo uzavřít pozemní hranici.¹⁰⁴

Španělský velvyslanec odmítl i tento návrh. Podle něj se jednalo pouze o politický spor ohledně statusu Gibraltaru, o kterém již rozhodla OSN, a předložení Mezinárodnímu soudu by celou věc zbytečně zdrželo.¹⁰⁵

V prosinci roku 1966 vydala OSN další rezoluci, ve které vyzvala Velkou Británii, aby bez zdržování provedla dekolonizaci Gibraltaru.¹⁰⁶ Britský zástupce u OSN lord Caradon hlasoval pro rezoluci, protože Britové chtěli dekolonizovat Gibraltar, dali však jasně najevo, že budou respektovat zájmy a přání jeho obyvatel, a nikdy by nesouhlasili s připojením Gibraltaru ke Španělsku proti jejich vůli.

4.5 Gibraltarské Referendum

Na duben roku 1967 bylo naplánováno další britsko-španělské jednání, ale kvůli vzájemným neshodám (zejména ohledně vzdušného prostoru a teritoriálních vod) bylo odloženo. Rozhovory nakonec začaly v červnu, ale selhaly již po třech dnech, jelikož Španělé podmiňovali jednání o zákazu létání nad jejich územím jednáním o svrchovanosti nad Gibraltarem, což Britové odmítli.¹⁰⁷

Krátce po krachu jednání oznámilo britské ministerstvo pro záležitosti Commonwealthu, že „dalším krokem v rámci rezoluce OSN by měla být příležitost pro

¹⁰³ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1966)*..., s. 120 – 122.

¹⁰⁴ HILLS, G., *Rock of contention*..., s. 462.

¹⁰⁵ Španělský zástupce zdůraznil, že jeho vláda by souhlasila s předložením soudu, pokud by britský návrh přišel dřív, protože si je jistá svými právy.

¹⁰⁶ Rezoluce OSN číslo 2231 (XXI) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-04-11], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2231%28XXI%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

¹⁰⁷ GOLD, P., *Gibraltar*..., s. 17.

obyvatele Gibraltaru vyjádřit jejich názor.¹⁰⁸ Za tímto účelem naplánovala britská vláda na září roku 1967 referendum. V něm se měli obyvatelé Gibraltaru rozhodnout, zda chtěli:

- a) Přejít pod španělskou suverenitu (za podmínek navržených Španělskem na květnovém jednání v roce 1966).
- b) Dobrovolně zůstat ve spojení s Velkou Británií (se zachováním místních institucí a britské zodpovědnosti).¹⁰⁹

Pokud by většina obyvatel hlasovala pro první možnost, britská vláda by začala se Španělskem ihned jednat o předání svrchovanosti. Pokud by si většina vybrala možnost druhou, začalo by jednání se zástupci Gibraltaru o dalších ústavních změnách. V druhém případě by Velká Británie také zajistila možnost hlasování opakovat, pokud by obyvatelé Gibraltaru v budoucnu chtěli své rozhodnutí změnit.

Přestože referendum neporušovalo Utrechtskou smlouvu (suverenita by zůstala Britům, nebo by přešla na Španělsko) a byly v něm zahrnuty španělské návrhy (první možnost), bylo španělskou stranou odmítnuto. Vláda Španělska poslala protest OSN i Britům. Podle Španělů bylo referendum v rozporu s rezolucemi OSN, jelikož v nich rozhodla, že obětí kolonizace je Španělsko a současní obyvatelé Gibraltaru proto neměli právo na sebeurčení. Španělská vláda i OSN také odmítly vyslat své pozorovatele, protože by tím vyjádřily souhlas s konáním referenda.¹¹⁰

Speciální komise pro dekolonizaci souhlasila se španělským protestem a vyslovila se proti uskutečnění referenda. Toto rozhodnutí překvapilo zejména zástupce Gibraltaru. Joshua Hassan ve zprávě pro OSN vyjádřil nesouhlas s tím, že OSN nepřihlížela k zájmům obyvatel kolonií a odpírala jim základní právo na vyjádření názoru v referendu.¹¹¹

I přes odpor Španělska a OSN se 10. září roku 1967 konalo na Gibraltaru referendum. Předcházely mu pečlivé přípravy – oznámení a návody v novinách, televizi

¹⁰⁸ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 6 (1967). Further documents on Gibraltar October 1966 – June 1967*, s. 79, [cit. 2012-12-09], http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1966-055342.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 80.

¹¹⁰ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1968). Further documents on Gibraltar June 1967 – June 1968*, s. 7 – 13, [cit. 2012-12-09], http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1967-056543.

¹¹¹ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 33.

a rádiu, španělské i anglické plakáty nebo televizní debaty.¹¹² Vzhledem k atmosféře na Gibraltar byl výsledek referenda očekávatelný. Obyvatelé Gibraltar vyzdobili celé město v barvách britské vlajky a v ulicích visely transparenty s heslem „*British we are and British we'll stay*“ (jsme Britové a Brity zůstaneme).¹¹³

Z celkem 12 237 odevzdaných hlasů jich 12 138 bylo pro setrvání ve spojení s Velkou Británií a pouze 44 pro předání suverenity Španělsku (55 hlasů bylo neplatných), 525 registrovaných voličů se volby nezúčastnilo.¹¹⁴ Skupina pozorovatelů ze zemí Commonwealthu¹¹⁵ sledující přípravu i průběh referenda ve své zprávě potvrdila, že vše probíhalo podle zákonů, byla respektována svoboda projevu a volba byla svobodná a tajná.¹¹⁶

V prosinci odhlasovala OSN novou rezoluci, podle níž referendum porušilo předchozí rezoluci číslo 2231 (XXI). Rezoluce opět podpořila španělský nárok rozhodnutím, že „jakákoliv koloniální situace, která narušuje národní jednotu a územní integritu státu, není v souladu s Chartou OSN a rezolucí Valného shromáždění OSN číslo 1514 (XV),“ a požadovala zahájení nových britsko-španělských jednání.¹¹⁷

Britský zástupce u OSN lord Caradon vyjádřil politování nad novým rozhodnutím a označil jej za ostudu Komise. Gibraltarský předseda vlády Joshua Hassan zdůraznil, že se Gibraltar nenechá zastrašit a případnému předání Španělsku se bude bránit.¹¹⁸

4.6 Uzavření španělsko-gibraltarské hranice

Španělsko mělo díky novému dokumentu OSN silnější pozici a chtělo začít jednat o suverenitě nad Gibraltarem. Velká Británie si uvědomovala důležitost rozhodnutí mezinárodního společenství a s rozhovory souhlasila. Britové však odmítali jednat na základě nové rezoluce, kterou neuznávali, a chtěli pouze zajistit zlepšení vzájemných vztahů a podmínek na hranici.

¹¹² House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1968)*..., s. 25. Příprava referenda se však neobešly ani bez incidentů. Autorovi petice odmítající referendum (kvůli zhoršení britsko-španělských vztahů) bylo vyhrožováno a někdo mu na dveře domu napsal slovo „fašista“. S problémy se potýkali i Svědci Jehovovi, kteří se odmítli účastnit hlasování kvůli náboženskému přesvědčení.

¹¹³ JORDINE, M. R., *The Dispute*..., s. 19.

¹¹⁴ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1968)*..., s. 27 – 28.

¹¹⁵ Jednalo se o zástupce Nového Zélandu, Keni, Jamajky a Pákistánu.

¹¹⁶ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1968)*..., s. 36.

¹¹⁷ Rezoluce OSN číslo 2353 (XXII) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-04-11], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2353%28XXII%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

¹¹⁸ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar*..., s. 37.

Rozhovory proběhly v březnu roku 1968 v Madridu, ale britská vláda byla španělskou předem upozorněna, že kvůli britskému odmítavému postoji nebude dosaženo žádného řešení.¹¹⁹ Španělsko a Velká Británie se poté vzájemně obvinily, že zavinily neúspěch jednání.

Napjatá situace byla i přímo na Gibraltaru. V březnu a dubnu uveřejnila skupina gibraltarských právníků přezdívaná „Doves“ (Holubice) v místních novinách několik dopisů, požadujících pokračování rozhovorů se Španělskem. Vyšlo také najevo, že se účastnili tajných jednání v Madridu. Většina obyvatel Gibraltarů jejich názor nesdílela. Ve městě vyvolal čin „Holubic“ nepokoje a došlo k několika útokům na jejich majetek.¹²⁰ Situaci uklidnilo až guvernérovo rozhodnutí rozmístit ve městě vojáky.¹²¹ Skupina „Holubic“ byla pouze výjimka. Mezi Gibraltarem a Velkou Británií existovalo silné pouto a španělský nátlak jej ještě více upevňoval.

Neúspěch britsko-španělských rozhovorů, neochota provést dekolonizaci Gibraltarů podle španělských představ a pokračující předávání samosprávy obyvatelům Gibraltarů přiměl španělskou vládu k zavedení dalších omezení na hranici. Od 6. května roku 1968 byla španělsko-gibraltarská hranice uzavřena pro všechny, kromě lidí s pracovním nebo speciálním povolením a lidí bydlících na Gibraltaru. Ostatní museli od té doby cestovat trajektem z města Algeciras.¹²²

Lord Caradon proti novým opatřením protestoval v dopise generálnímu tajemníkovi OSN U Thantovi. Španělské kroky byly podle něj v rozporu s rezolucemi OSN, protože poškozovaly zájmy obyvatel Gibraltarů.¹²³

Španělská nátlaková politika neměla zamýšlený účinek. Nepřinutila Brity jednat o svrchovanosti a neodradila je od dalších jednání s gibraltarskými zástupci o ústavních změnách a samosprávě.

V květnu předal Joshua Hassan britskému zástupci shrnutí představ obyvatel Gibraltarů o nové ústavě. Mělo v ní být potvrzeno pevné pouto s Velkou Británií a její svrchovanost, měl být zrušen koloniální status, Gibraltar měl přejít pod pravomoc

¹¹⁹ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1968)*..., s. 55 – 59.

¹²⁰ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians*..., s. 315.

¹²¹ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 163.

¹²² GOLD, P., *Gibraltar*..., s. 18.

¹²³ House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1968)*..., s. 61 – 62.

ministerstva vnitra a neměl se na něj nadále vztahovat Commonwealth Immigration Act z roku 1962 (omezení přistěhovalců do Velké Británie ze zemí Commonwealthu).¹²⁴

Hlavní jednání o ústavních změnách probíhalo na Gibraltaru od 16. do 24. července roku 1968. Britskou delegaci vedl lord Shepherd, Gibraltar zastupovali Joshua Hassan, Peter Isola a několik členů Legislativní a Městské rady vedených starostou Robertem Pelizou.¹²⁵ Bylo dosaženo dohody, která zahrnovala gibraltarská přání, a jež neměla být v rozporu s Utrechtskou smlouvou a dál tak zhoršovat vztahy se Španělskem.

Španělská vláda pochopitelně nemohla s plánovanými změnami souhlasit a podala stížnost k OSN. Nové uspořádání neobnovilo integritu španělského území a nebylo se Španělskem konzultováno, jak o tom rozhodla OSN, naopak britskou přítomnost na Gibraltaru potvrzovalo. Britská vláda odpověděla na protest poměrně tvrdě. Podle ní OSN vydávala pouze doporučení a ta, na rozdíl od Charty, nebyla pro Velkou Británii závazná. Španělsko také nebylo podle Britů vůbec ochotné jednat, ale pouze je chtělo přinutit k odevzdání Gibraltaru. Obyvatelům Gibraltaru by mělo být poskytnuto právo na sebeurčení, protože jeho obyvatelé nebyli pouze britského původu a žili tam již 250 let, což bylo déle než doba, jakou Gibraltar vlastnilo Španělsko (od porážky Arabů po uzavření Utrechtské dohody).¹²⁶

V prosinci přijala OSN další rezoluci týkající se britsko-španělského sporu. Situace na Gibraltaru byla podle ní v rozporu s Chartou OSN a s rezolucí číslo 1514 (XV). Dále vyzývala Velkou Británii k ukončení koloniálního statusu Gibraltaru nejpozději do 1. října roku 1969.¹²⁷ Britský zástupce lord Caradon rezoluci odsoudil a zdůraznil, že „nenabude a nemůže nabýt účinnosti“ a pouze poškozovala dobrou pověst OSN. Zároveň vyjádřil obdiv zemím, které hlasovaly proti.¹²⁸

Rozhodnutí OSN nemohlo Velké Británii zabránit v provedení dlouho připravovaných změn. Jako poslední krok byla 30. května roku 1969 s okamžitou

¹²⁴ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 315.

¹²⁵ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 42.

¹²⁶ House of Commons Parliamentary Papers, *United Nations no. 1 (1969). Report on the proceedings of the twenty-third session of the General Assembly of the United Nations held at New York*, s. 176 – 177, [cit. 2012-12-13], http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpr-us&rft_dat=xri:hcpr:fulltext:1968-057836:183.

¹²⁷ Rezoluce OSN číslo 2429 (XXIII) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-04-11], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2429%28XXIII%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

¹²⁸ House of Commons Parliamentary Papers, *United Nations no. 1 (1969)...*, s. 182.

platností vydána Gibraltarská ústava (*Gibraltar Constitution Order*) a na červen naplánovány volby.

Ústava zatím nerušila koloniální status, ale slovo „kolonie“ odstraňovala alespoň z názvu (nově Město Gibraltar – *City of Gibraltar*).¹²⁹ Jako nový legislativní orgán vzniklo Shromáždění (*House of Assembly*). Guvernér, jakožto zástupce Velké Británie, řídil zahraniční vztahy a obranu, ostatní (tzv. domácí) záležitosti měli na starost volení ministři.

Nejzásadnější ustanovení bylo však zakotveno v preambuli, podle níž byl Gibraltar součástí panství jejího veličenstva a panovník Velké Británie „nikdy nepřijme dohodu, kterou by obyvatelé Gibraltaru přešli pod svrchovanost jiného státu, proti jejich svobodně a demokraticky vyjádřenému přání.“¹³⁰

Pro španělskou vládu znamenala Gibraltarská ústava porušení nařízení OSN a také Utrechtské smlouvy. Na mimořádném zasedání rozhodla, že podnikne opatření „na obranu španělských zájmů a práv na Gibraltaru,“ kterými již dříve pohrozila.¹³¹

Nejprve byla 9. června odebrána Španělům všechna pracovní povolení, 22. června došlo k úplnému uzavření španělsko-gibraltarské hranice a 27. června přestal na Gibraltar jezdit trajekt z Algecirasu. Na nejzazší termín stanovený OSN pro provedení dekolonizace (1. říjen 1969) byly přerušeny telefonní a telegrafní linky.¹³² Poslední obléhání Gibraltaru začalo.

¹²⁹ Status korunní kolonie rušil až *British Nationality Act* z roku 1981 (ratifikován 1983). Kolonie byly přeměněny na britská závislá území, od roku 2002 zámořská území.

¹³⁰ *Gibraltar Constitution Order 1969*, s. 2, [cit. 2013-04-08], <http://gibnet.com/library/con1969.htm>.

¹³¹ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 47.

¹³² JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 316.

5 Španělská blokáda Gibraltaru

Uzavření pozemní komunikace mezi španělskou pevninou a Gibraltarem, zastavení trajektové dopravy a přerušení telekomunikačních linek bylo vyvrcholením nátlakové politiky, kterou se od 50. let Španělsko snažilo donutit Velkou Británii k uzavření dohody, jež by vyřešila spor o Gibraltar.

5.1 Dopady blokády

Zavření španělsko-gibraltarské hranice nemělo na Gibraltar tak zásadní dopad, jaký Španělé očekávali. Kvůli postupně zaváděným restrikcím se úplná blokáda v podstatě očekávala a britská i gibraltarská vláda měly možnost se na ni připravit.¹³³ Kromě slibu bránit Gibraltar vojensky,¹³⁴ pokud by to bylo nutné, rozhodli Britové i o poskytnutí hospodářské pomoci. Vláda Velké Británie schválila tři rozvojové pomocné programy ve výši 4 milionů liber na roky 1970-1973, 7,6 milionů na roky 1974-1977 a 14 milionů na roky 1978-1981.¹³⁵ Gibraltarská ekonomika se potýkala s rostoucí inflací a stagnací, ale díky zavedeným opatřením a britské finanční podpoře rozhodně nebyla v úpadku.

Největší vliv měla na Gibraltar ztráta 4778 zbývajících španělských pracovníků.¹³⁶ Jako jejich náhrada byli najímáni dělníci z Maroka. Na Gibraltar našlo práci po uvalení blokády kolem 3000 Maročanů, později jich bylo až 5000, ale toto číslo opět postupně klesalo.¹³⁷

Maročané zůstávali přes týden na Gibraltar, na rozdíl od Španělů, kteří chodili po práci zpět domů do Španělska. Gibraltar se dlouhodobě potýkal s nedostatkem ubytovacích prostor a nutnost najít ubytování pro další tisíce lidí situaci dále zhoršovala. Pracovníci z Maroka většinou bydleli v přeplněných ubytovnách, nebo v již nevyužívaných budovách, například starých kasárnách. Gibraltarská vláda sice naplánovala stavbu nových ubytovacích zařízení, ale kvůli nutnému dovozu materiálů

¹³³ Viz kapitola 4.

¹³⁴ Britové (prozatím spíše symbolicky) posílili gibraltarskou vojenskou posádku včetně letectva a britské vojenské lodě prováděly pravidelné hlídky v blízkosti Gibraltaru.

¹³⁵ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 321.

¹³⁶ CAMPO, S. del, *En torno a...*, s. 31.

¹³⁷ House of Commons Parliamentary Papers, *Seventh report from the Foreign Affairs Committee. Gibraltar: The situation of Gibraltar and United Kingdom relations with Spain*, s. xii, [cit. 2012-12-09], http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpc-us&rft_dat=xri:hcpc:fulltext:1980-073383.

přes moře byla stavba pomalá a poměrně drahá.¹³⁸ Kvůli zákazu dovozu ze Španělska patřil stavební průmysl k odvětvím, která uzavření hranice poškodilo nejvíce.

Kromě Maročanů nahrazovala Španěly i gibraltarská vojenská posádka (zejména těsně po zavedení blokády, než byl zajištěn dostatečný počet náhradních pracovníků). Více práce čekalo i na úředníky a také se zvýšila zaměstnanost gibraltarských žen. Vláda Gibraltarů vydala nařízení, které zakazovalo lidem zastávajícím důležité pozice změnit zaměstnání bez speciálního povolení, aby nedošlo k nečekanému narušení základních služeb.¹³⁹

Uzavření hranice mělo velký dopad i na turistický ruch. Většina návštěvníků trávila na Gibraltarů pouze jeden nebo dva dny a k cestě využívala právě pozemní spojení ze Španělska. Gibraltar se snažil nově přilákat turisty na dlouhodobé pobyty. Za tímto účelem byly upravovány pláže, vylepšovány turistické atrakce, nabízeny výlety do Maroka a ve městě postaveny tři nové hotely.¹⁴⁰ Kampaň na přilákání turistů byla zaměřena zejména na Brity. Gibraltar popisovala jako „britský přímořský resort ve Středomoří“.¹⁴¹ Gibraltar nedosahoval kvalit jiných letovisek a Britové ho často pro dovolenou zvolili pouze ze sentimentálních a vlasteneckých důvodů.

Španělská omezení neměla pouze ekonomické důsledky. Blokáda zapříčinila rozdělení několika stovek rodin, jejichž jedinou možností komunikace bylo dorozumívání se přes hranici (vzdálenost více než 90 metrů).¹⁴² Lidé se na opačných stranách hranice scházeli tradičně v neděli odpoledne a sdělovali si na dálku novinky nebo pomocí dalekohledů sledovali nově narozené příbuzné.¹⁴³

Blokáda neovlivnila pouze Gibraltar ale i samotné Španělsko. Pro zmírnění dopadů na vlastní zem přislíbil Franko Španělům, kteří ztratili práci, důchody (pokud byli starší 55 let), nebo podporu v nezaměstnanosti odpovídající výši výdělku, jaký měli

¹³⁸ House of Commons Parliamentary Papers, *Third report from the Expenditure Committee together with part of the minutes of evidence taken before the Defence and External Affairs Sub-Committee on 30th November and 19th December 1972 and appendices*, s. vi, [cit. 2012-12-09], http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpc-us&rft_dat=xri:hcpc:fulltext:1972-061441.

¹³⁹ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 47.

¹⁴⁰ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 318.

¹⁴¹ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 470.

¹⁴² Španělé také obnovovali telefonní linky, ale pouze v době Vánoc. V provozu zůstaly dvě přímé linky do Londýna vedoucí přes Španělsko a gibraltarská vláda zajistila i náhradní linky vedoucí přes Maroko a Maltu, aby měla spojení s Londýnem, kdyby Španělé přerušili i zbývající dvě linky. Více viz MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 51.

¹⁴³ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 65.

na Gibraltar. ¹⁴⁴ Okolí Gibraltar (*Campo de Gibraltar*) mělo dostat finanční podporu na zahájení rozvoje a vytvoření nových pracovních míst. Většina plánů na oživení průmyslu v oblasti však nebyla příliš úspěšná. Například nová petrochemická továrna vybudovaná u města San Roque zaměstnávala větší počet Španělů pouze během výstavby, pro samotný provoz již nebylo tolik zaměstnanců potřeba. Také projekt nového přístavu v La Línea byl po jeho stavbě zastaven a přístav nebyl využíván. ¹⁴⁵

Naopak přístavní město Algeciras se stalo cílem všech trajektů plujících přes úžinu, když dále nemohly využívat přístav na Gibraltar. Také španělská Ceuta zažívala ekonomický růst, jelikož se stala novým cílem Španělů hledajících levné nákupy.

Jako součást propagandistické kampaně Španělsko nabídlo obyvatelům Gibraltar španělské občanství a možnost usídlit se ve Španělsku, vzít si s sebou majetek a přesunout například i podnik, pokud by chtěli z Gibraltar odejít. Taková nabídka, po několika letech nátlaku a omezování, vyvolala na Gibraltar spíše odpor. ¹⁴⁶

Dalším krokem britské vlády, kromě schválení hospodářské pomoci, byl protest proti bloádě zaslaný generálnímu tajemníkovi OSN. Především přerušení lodního spojení označil britský ministr zahraničí Michael Stewart jako opovrhování mezinárodně uznávanými standardy a také jako porušení Utrechtské smlouvy, která spojení Gibraltar se Španělskem po moři zajišťovala. ¹⁴⁷ Toto připomenutí Utrechtské smlouvy bylo pro Velkou Británii neobvyklé, v předchozích letech se na ni se svými argumenty odvolávalo zejména Španělsko.

Stewart také poukázal na rozpor mezi tím, co Španělsko tvrdilo na jednání OSN, tedy že bude hájit zájmy obyvatel Gibraltar, a tím, co ve skutečnosti dělalo, když uvalováním restriktivních opatření těmto lidem pouze ztěžovalo život. ¹⁴⁸

5.2 První pokusy o britsko-španělská jednání

Španělská politika nátlaku nepřinesla úspěch a pouze vyhrotila britsko-španělské vztahy. Španělského ministra zahraničí Fernanda Castiellu, autora a největšího zastávce této politiky, proto v říjnu 1969 vystřídal Gregorio López-Bravo. López-Bravo se sám

¹⁴⁴ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 467.

¹⁴⁵ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 318.

¹⁴⁶ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 49.

¹⁴⁷ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 15.

¹⁴⁸ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 48.

označoval za anglofila a ve Velké Británii i na Gibraltaru rostly s jeho nástupem naděje na uvolnění situace.¹⁴⁹

Španělsko se odklonilo od tvrdé konfrontační politiky. K otevření hranice sice nedošlo, ale López-Bravo ukončil protibritskou kampaň ve španělském tisku a rozhodl dále nepředkládat gibraltarskou otázku na zasedání OSN. Na Vánoce byly navíc na 36 hodin obnoveny telefonní linky.¹⁵⁰ Také sám Franko na schůzce s britským velvyslancem prohlásil, že by chtěl k problému zaujmout více pragmatický přístup a zlepšit vzájemné vztahy.¹⁵¹

Díky vřelejší atmosféře se objevily zvěsti, že se již tajně jedná o řešení. To vystrašilo zejména obyvatelé Gibraltarů, kteří se obávali, že by se Britové mohli se Španěly dohodnout bez nich. Oba státy však tuto informaci popřely.¹⁵²

Blokáda přinesla změnu politické situace i na Gibraltar. V prvních volbách podle nové gibraltarské ústavy značně posílila Strana integrace s Británií (*Integration with Britain Party*) a její lídr Robert Peliza se stal novým předsedou vlády.¹⁵³ Obyvatelé Gibraltarů tak patrně reagovali na uzavření hranice a chtěli dosáhnout bližšího spojení s Brity. Tato změna ve vládě však nebyla důležitá. Tlak Španělska sbližoval pozice Velké Británie a Gibraltarů a přístup většiny gibraltarských politických stran se v zásadě nelišil. Navíc se již v roce 1972 stal předsedou vlády opět Joshua Hassan.¹⁵⁴

Po nástupu konzervativní vlády ve Velké Británii v roce 1970 se staronový ministr zahraničí Alexander Douglas-Home několikrát setkal se svým španělským protějškem López-Bravem. Všechna setkání¹⁵⁵ proběhla v poklidné atmosféře (až na únorové jednání v Madridu v roce 1972, které provázely protibritské demonstrace¹⁵⁶). Obě delegace se shodly na nutnosti nalézt řešení problému a zlepšení

¹⁴⁹ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 324.

¹⁵⁰ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 170.

¹⁵¹ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 52.

¹⁵² Tamtéž, s. 53.

¹⁵³ Poté, co Britové vyloučili možnost integrace Gibraltarů a Velké Británie, začala strana slábnout a v roce 1978 byla přeměněna na Demokratickou stranu britského Gibraltarů.

¹⁵⁴ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 473.

¹⁵⁵ Douglas-Home a López-Bravo se setkali poprvé 30. června roku 1970 v Lucemburku, v červnu roku 1971 a v únoru roku 1972 v Madridu a v červenci roku 1972 a květnu roku 1973 v Londýně. K jednání využili i zasedání OSN v říjnu roku 1971.

¹⁵⁶ HILLS, G., *Rock of contention...*, s. 473. Byla to první návštěva britského ministra zahraničí ve Španělsku od roku 1961 (kterou také vykonal Alexander Douglas-Home). Příznivci pravice zpívali falangistickou hymnu a provolávali hesla požadující odchod Britů z Gibraltarů.

vzájemných vztahů, López-Bravo také zdůraznil, že Španělsko necítilo k Velké Británii nepřátelství, ale muselo hájit vlastní jednotu a bezpečnost.¹⁵⁷

Ani jedna ze stran však nebyla prozatím připravena ustoupit ze svých pozic a jednání byla proto odsouzena k nezdaru. Španělé nebyli ochotni otevřít hranice a byli proti účasti zástupců Gibraltaru na jednáních. Britové nadále hodlali respektovat přání obyvatel Gibraltaru a odmítali jednat o svrchovanosti nad územím. Kvůli zásadním neshodám ještě nebyla vhodná doba k zahájení oficiálních rozhovorů.

Mírnější přístup Španělska však netrval dlouho. Neúspěch rychle dojednat s Velkou Británií dohodu o Gibraltaru vedl ke jmenování nového ministra zahraničí, jímž se stal Laureano López Rodó. Tím se Španělé opět přiklonili k tvrdšímu kurzu a tradiční konfrontační politice.

Britské lodě registrované na Gibraltaru měly od srpna roku 1973 zakázáno vplouvat do přístavu ve městě Algeciras¹⁵⁸ a v roce 1974 se Gibraltar vrátil mezi témata projednávána u OSN. López Rodó informoval OSN, že rozhovory byly přerušeny kvůli „zatvrzelému přístupu vlády Velké Británie,“ která ani po několika letech nesplnila nařízení OSN.¹⁵⁹ Valné shromáždění poté přijalo rezoluci, která jako většina předchozích pouze vyzývala k zahájení nových britsko-španělských jednání.¹⁶⁰

Bilaterální rozhovory mezi Velkou Británií a Španělskem skončily, ale výměna názorů pokračovala dál prostřednictvím diplomatických nót, dopisů a novinových článků. V novinách byly zveřejněny i nejnovější španělské návrhy na vyřešení problému.¹⁶¹ Po předání suverenity Španělsku měl Gibraltar obdržet speciální status s částečnou autonomií, obyvatelé Gibraltaru by získali španělské občanství, ale nemuseli by se vzdát britského, byl by jmenován španělský civilní guvernér a španělština by se stala oficiálním jazykem.¹⁶² Kvůli přechodu pod Španělsko byl však návrh pro Gibraltar nepřijatelný.

¹⁵⁷ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 54.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 58.

¹⁵⁹ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 21.

¹⁶⁰ Rezoluce OSN číslo 3286 (XXIX) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-06-08], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3286%28XXIX%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

¹⁶¹ Návrhy zveřejnil Joshua Hassan v listopadu 1974, ale předloženy mu byly již v předcházejícím roce. Po několika narážkách ohledně zatajování informací před gibraltarskou veřejností v dopisech španělského velvyslance zveřejněných v tisku (patrně snaha Hassana kompromitovat) se je rozhodl uveřejnit spolu s vysvětlením, že mu byly předány jako tajné, ale otištěné dopisy zjevně utajení rušily.

¹⁶² MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 62 – 63.

5.3 Přechod Španělska k demokracii

Další zásadní změna v britsko-španělských vztazích se očekávala po smrti Franka 20. listopadu roku 1975. Španělsko sice zahájilo rychle přechod k demokracii, ale nový režim nebyl ještě natolik stabilní, aby si politici mohli dovolit obrat v citlivé otázce svrchovanosti nad Gibraltarem. Nový španělský král Juan Carlos I. ve své nástupnické řeči potvrdil, že Španělsko bude dál usilovat o navrácení Gibraltaru a stejné stanovisko zaujala na svém prvním zasedání i nová, demokraticky zvolená, vláda.¹⁶³

Bliže k vyřešení sporu se tak Britové a Španělé přes novou situaci ve Španělsku nedostali. Španělsko zatím nechťelo ukončit blokádu, přesto se snažilo zlepšit vztahy s Velkou Británií. Španělská vláda souhlasila s novými britsko-španělskými rozhovory a také rozhodla o zprovoznění telefonních linek v době Vánoc a Velikonoc. V roce 1977 navíc nebyly již po svátcích přerušeny.¹⁶⁴

Dalším důvodem pro zlepšení vzájemných vztahů bylo přání Španělska vstoupit do Evropského hospodářského společenství.¹⁶⁵ Velká Británie již byla členem¹⁶⁶ a Španělsko proto potřebovalo její podporu (především kvůli obavám Francie a Itálie z členství dalšího zemědělského státu, který pro ně představoval konkurenci). Spolu s Velkou Británií do EHS vstoupil i Gibraltar, ale neúčastnil se společné zemědělské politiky, společných celních sazeb a systému daně z přidané hodnoty.¹⁶⁷

Velká Británie oficiálně vyjádřila podporu španělské snaze stát se členem EHS a NATO, o což Španělé také usilovali, a nespojovala tuto otázku se sporem o Gibraltar. Bylo však jasné, že Španělsko bude muset změnit přístup a odstranit restriktce na hranici s Gibraltarem, aby zajistilo volný pohyb osob a zboží. „Bylo nemyslitelné, aby existovala uzavřená hranice mezi dvěma částmi EHS.“¹⁶⁸

Obyvatelé Gibraltaru byli zklamáni tím, že britská vláda nevyužila budoucí členství Španělska v EHS k vyvíjení většího tlaku na odstranění blokády. Na Gibraltaru také panovaly obavy, aby se Britové v rámci zlepšování vztahů v Evropě nedohodli se

¹⁶³ SEPÚLVEDA MUÑOZ, I., *Gibraltar: la razón...*, s. 315.

¹⁶⁴ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 67.

¹⁶⁵ V anglické literatuře je místo Evropského hospodářského společenství používáno označení Evropské společenství (*European Community – EC*). Do roku 1993 byl však oficiální název organizace EHS.

¹⁶⁶ Velká Británie vstoupila po dlouhých jednáních do EHS v roce 1973.

¹⁶⁷ House of Commons Parliamentary Papers, *Seventh report from the Foreign Affairs Committee...*, s. 24.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 3.

Španěly bez nich. Britská vláda však obyvatele Gibraltaru opakovaně ujišťovala, že bude respektovat jejich přání, jak se k tomu již dříve zavázala.¹⁶⁹

K jednáním s Velkou Británií nutila Španělsko i rostoucí nespokojenost na jihu země. V říjnu roku 1977 protestovalo proti bloádě přímo u hraničního přechodu více jak 300 Španělů, které podpořilo asi 100 obyvatel Gibraltaru na druhé straně.¹⁷⁰ O dva roky později se také v říjnu konala v La Línea denní generální stávka na protest proti hospodářským ztrátám způsobeným uzavřením hranice. V La Línea byla kvůli bloádě nezaměstnaná asi čtvrtina práceschopného obyvatelstva.¹⁷¹ Požadavky obyvatel nejvíce podporovala opoziční Španělská socialistická dělnická strana (*Partido Socialista Obrero Español*) a regionální andaluské politické strany.

Nespokojenost vlastních občanů a snaha začlenit se zpět do západní Evropy byly hlavní důvody, kvůli kterým španělská vláda potřebovala nalézt řešení gibraltarské otázky.

5.4 Štrasburský proces – cesta k Lisabonské dohodě

I když v postoji Velké Británie a Španělska panovaly stále zásadní neshody (Španělé chtěli celkové řešení včetně otázky suverenity, zatímco Britové trvali nejprve na ukončení bloády a poté se teprve mělo jednat o dalších problémech), shodli se předsedové vlád obou zemí na nutnosti obnovit vzájemné rozhovory a pokusit se tak urovnat spor. Gibraltarská vláda byla také pro jednání, ale trvala na účasti svého zástupce.

První setkání ministra zahraničí Velké Británie Davida Owena s jeho španělským protějškem Marcelinem Orejou proběhlo ve Štrasburku v listopadu roku 1977. Jako zástupce Gibraltaru se ho zúčastnil Joshua Hassan a tehdejší lídr opozice Maurice Xiberras (*Demokratická strana britského Gibraltaru*). Podle místa, kde došlo k obnovení britsko-španělského dialogu, se jednání vedoucí k uzavření dohody ohledně Gibraltaru označují jako štrasburský proces.¹⁷²

Během dalšího setkání v Paříži v březnu roku 1978 se delegace dohodly na vytvoření tří pracovních skupin, které měly připravit návrhy na jednání o obnovení

¹⁶⁹ Viz kapitola 4.

¹⁷⁰ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 76.

¹⁷¹ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 25.

¹⁷² JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 325.

provozu trajektu na Gibraltar, trvalém zprovoznění telekomunikačního spojení a kompenzacích pro Španěly dříve pracující na Gibraltar, a usnadnit tak dosažení celkové dohody mezi Španělskem a Velkou Británií.¹⁷³

Na začátku roku 1979 byla jednání odsunuta do pozadí, jelikož se obě země chystaly na blížící se volby do dolních komor parlamentu. Britští i španělští diplomaté však nepřetržitě připravovali další setkání.

Štrasburský proces vyvrcholil schůzkou nového britského ministra zahraničí lorda Carringtona s Marcelinem Orejou ve dnech 9. a 10. dubna roku 1980 v Lisabonu, během níž ministři podepsali společné prohlášení, které vešlo ve známost jako Lisabonská dohoda (*The Lisbon Agreement*).¹⁷⁴ Lisabonská dohoda ještě nepředstavovala žádné konkrétní řešení. Obě strany v ní vymezily své postoje, souhlasily se začátkem jednání ohledně Gibraltar a zavázaly se k zavedení určitých opatření, která měla vyřešení sporu usnadnit. Prohlášení obsahovalo tyto body:

- 1) Vlády Velké Británie a Španělska se v rámci zlepšení vzájemných vztahů budou snažit nalézt řešení gibraltarského problému. Toho mělo být dosaženo v přátelském duchu a s přihlédnutím k relevantním rezolucím OSN.¹⁷⁵
- 2) Zástupci Velké Británie a Španělska se dohodli, že bude zahájeno jednání o Gibraltar.
- 3) Španělsko odstraní omezení na hranici a obnoví přímé komunikace. Také bude zahájena spolupráce na základě vzájemnosti a úplné rovnosti práv.
- 4) Obě strany souhlasily s jednáním o čemkoliv, co navrhne druhá strana, aby se zlepšila vzájemná spolupráce.
- 5) Španělsko se bude dál snažit obnovit integritu svého území, ale zavázalo se zajistit práva obyvatel Gibraltar.¹⁷⁶ Velká Británie bude respektovat přání obyvatel Gibraltar, jak se k tomu zavázala v gibraltarské ústavě.
- 6) Co nejdříve se bude konat další setkání zástupců obou vlád, aby připravili záležitosti potřebné k uplatnění dohody (nejpozději do 1. června).¹⁷⁷

Čtvrtý bod prohlášení představoval velký ústupek ze strany Britů, protože zahrnoval souhlas i s jednáním o suverenitě Gibraltar, o čemž dříve jednat odmítali.

¹⁷³ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 80.

¹⁷⁴ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 68.

¹⁷⁵ Které rezoluce byly pokládány za relevantní, však nebylo specifikováno.

¹⁷⁶ Kromě práva na území Gibraltar, které podle Španělů nikdy neměli.

¹⁷⁷ *The Lisbon Agreement*, [cit. 2013-06-25], <http://gibnet.com/library/lisbon.htm>.

Oreja za tento ústupek souhlasil s vynecháním slova „postupně“ v souvislosti s otevřením španělsko-gibraltarské hranice, i když to bylo více, než měl povoleno od parlamentu.¹⁷⁸ V Madridu proto panovala nespokojenost, španělská vláda neviděla v ochotě Britů jednat o suverenitě tak velký ústupek jako Oreja.

Na Gibraltar byl dohoda přivítána rozporuplně. Podle předsedy vlády Hassana prokázala Velká Británie Španělsku dohodou laskavost, překonala tím patovou situaci a usnadnila mu vstup do EHS.¹⁷⁹ Podporu procesu vyjádřil i lídr opozice Peter Isola. Spolu s Hassanem následně odletěli do Londýna, aby je lord Carrington seznámil s podrobnostmi. Během návštěvy byli opět ujištěni, že britská vláda sice souhlasila s jednáním o svrchovanosti nad Gibraltarem, ale pokud si to jeho obyvatelé nebudou přát, žádné změny nebudou provedeny. Tím v podstatě odsoudil jednání předem k nezdaru, protože obyvatelé Gibraltarů změnu svrchovanosti nechťeli.¹⁸⁰

Naopak největším odpůrcem Lisabonské dohody byla Gibraltarská socialistická strana práce (*Gibraltar Socialist Labour Party – GSLP*). Zástupci GSLP předali guvernérovi Gibraltarů petici požadující, aby otázka dekolonizace a budoucnosti Gibraltarů nebyla projednávána a byla z dohody vypuštěna. GSLP také svolala protest, kterého se zúčastnilo asi 2000 obyvatel Gibraltarů. Podle nich bylo jednání o suverenitě moc velkým ústupkem za ukončení blokády.¹⁸¹

Odpůrci dohody nesouhlasili zejména s tím, že se na jejím dojednání nepodílel zástupce Gibraltarů, že povolovala diskuzi o svrchovanosti a nezakazovala Španělsku uvalit novou blokádu v budoucnu. GSLP navíc vadilo, že dohoda nepočítala s možností nezávislosti Gibraltarů, což měla ve svém politickém programu.¹⁸²

Velká část obyvatel Gibraltarů se obávala, že po udělení stejných práv bude Gibraltar zaplaven španělskými nezaměstnanými, a že Španělsko bude schopné „koupit si kolonii kousek po kousku od Británie zpět.“¹⁸³ Gibraltarská vláda však tuto

¹⁷⁸ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 325.

¹⁷⁹ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 28.

¹⁸⁰ To znovu potvrdily únorové volby v roce 1980. Strana autonomie Gibraltarů (*Party for the Autonomy of Gibraltar*), která chtěla autonomii Gibraltarů pod španělskou svrchovaností (jak to umožňovala nová španělská ústava pro jednotlivé regiony), dostala pouze 1103 hlasů. Více viz House of Commons Parliamentary Papers, *Seventh report from the Foreign Affairs Committee...*, s. liii.

¹⁸¹ GROCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar...*, s. 115.

¹⁸² MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 93 – 94.

¹⁸³ House of Commons Parliamentary Papers, *Seventh report from the Foreign Affairs Committee...*, s. 24.

„ekonomickou a demografickou invazi“ vylučovala, jelikož hranice byla až do roku 1964 plně otevřena a Gibraltar nikdy Španěly zahlcen nebyl.¹⁸⁴

Britové byli překvapeni odporem části obyvatelstva Gibraltarů k Lisabonské dohodě. Čekalo se, že po jedenácti letech blokády uvítají jakýkoliv krok k jejímu ukončení.

5.5 Překážky otevření španělsko-gibraltarské hranice

Do stanoveného data 1. června se v uvádění Lisabonské dohody do praxe nepokročilo. Kromě očekávaných administrativních příprav (celní kontroly, zřízení parkovišť...) mohly za zdržení rozdílné výklady dohody, především jejího třetího bodu. Španělsko chtělo stejná práva pro své obyvatele současně s otevřením hranic, aby nemohli být diskriminováni, Velká Británie očekávala nejprve ukončení blokády a poté měla být zahájena jednání o spolupráci států a právech jejich občanů.

Španělé navíc chtěli na Gibraltarů stejná práva (například pracovní) jako měli členské státy EHS. To však vláda Gibraltarů odmítla a v prosinci roku 1980 gibraltarské shromáždění přijalo rezoluci, která to přímo zakazovala. Španělé měli mít stejná práva teprve, až budou také členy EHS.¹⁸⁵

Zavedení Lisabonské dohody zdrželo i několik zcela neočekávaných událostí. V únoru roku 1981 se část armády pod vedením podplukovníka Antonia Tejera pokusila převzít moc ve Španělsku.¹⁸⁶ Díky zásahu španělského krále byl vojenský puč neúspěšný, ale na mezinárodní scéně vyvolal mnoho otázek o stabilitě španělské demokracie. Španělská vláda se proto více zaměřila na jednání o vstupu Španělska do NATO a EHS, aby tím nový demokratický režim upevnila skrze těsnější spolupráci se západní Evropou a Spojenými státy americkými. Španělskou vládu zaměstnávala zejména otázka členství v NATO kvůli odporu opozice.¹⁸⁷

Invaze Argentiny na britské Falklandské ostrovy na začátku dubna roku 1982 znemožnila otevření hranice a začátek jednání o Gibraltarů v dalším dohodnutém

¹⁸⁴ House of Commons Parliamentary Papers, *Seventh report from the Foreign Affairs Committee...*, s. xviii.

¹⁸⁵ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 30.

¹⁸⁶ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 68.

¹⁸⁷ Opozice využívala i sporu o Gibraltar – v případě napadení Gibraltarů by Španělsko jako člen NATO muselo bránit britskou kolonii. Španělská vláda přesto vstup prosadila a 30. května roku 1982 se Španělsko stalo členem NATO.

termínu (20. dubna roku 1982).¹⁸⁸ Velká Británie musela zaměřit pozornost na jiný pozůstatek svého impéria, o nějž také vedla spor. Španělsko oficiálně odsoudilo argentinský způsob řešení sporu, ale při hlasování v OSN proti argentinské agresi se zdrželo.¹⁸⁹

Podle Španělů mohl britský zásah proti Argentině rozhovory negativně poznamenat. Navíc se mělo jednat v Portugalsku, které poskytlo Velké Británii Azorské ostrovy jako základnu, a podle Španělska to vytvářelo nepříjemné prostředí k vedení rozhovorů. Britové se chtěli plně soustředit na konflikt v jižním Atlantiku a souhlasili s odložením jednání na červen. Následně však španělská vláda požádala o odložení rozhovorů na neurčito.¹⁹⁰ Kvůli „emocionálně vypjaté atmosféře“ ve Velké Británii a tvrdšímu přístupu britské vlády v otázce suverenity po vítězství nad Argentinou se Španělé obávali, že Britové nebudou ochotni skutečně dojednat nějaké řešení.¹⁹¹

Španělské obavy podpořila i britská ministerská předsedkyně Margaret Thatcherová, která v televizním rozhovoru prohlásila, že Velká Británie nebyla připravena jednat o suverenitě. Její slova poté musel mírnit britský velvyslanec v Madridu. Také britský ministr zahraničí Francis Pym ujistil španělskou vládu, že Britové dodrží Lisabonskou dohodu. Bylo však jasné, že beze změn ve španělském přístupu k Gibraltaru by rozhovory začít nemohly. Změna by navíc Španělsku usnadnila i jednání o vstupu do EHS.¹⁹²

5.6 Ukončení španělské blokády

Říjnové volby ve Španělsku v roce 1982 přinesly vítězství doposud opoziční Španělské socialistické dělnické strany. Stejně jako jeho předchůdci potvrdil předseda strany Felipe González, že bude usilovat o integraci Gibraltarů zpět do Španělska. Zároveň se však nová vláda rozhodla přehodnotit španělskou politiku vůči Gibraltaru a oznámila, že v prosinci bude částečně otevřena hranice pro pěší.¹⁹³

Původní návrh, podle kterého by mohli hranici přecházet obyvatelé Gibraltarů a držitelé španělského pasu, byl změněn. Nově měla být hranice otevřena pouze pro

¹⁸⁸ JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians...*, s. 327.

¹⁸⁹ SEPÚLVEDA MUÑOZ, I., *Gibraltar: la razón...*, s. 323.

¹⁹⁰ GOLD, P., *A stone in Spain's shoe: the search for a solution to the problem of Gibraltar*, Liverpool, Liverpool University Press, 1994, s. 39.

¹⁹¹ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 49.

¹⁹² Tamtéž, s. 49.

¹⁹³ GROCCOTT, Ch. a STOCKEY, G., *Gibraltar...*, s. 120.

britské občany žijící na Gibraltaru a osoby se španělským pasem.¹⁹⁴ Na Gibraltaru vyvolala změna návrhu odpor a gibraltarská vláda proto rozhodla, že jejich strana hranice nebude otevřena nepřetržitě, ale od jedné hodiny v noci do šesté ráno bude zavřena. Své rozhodnutí nakonec zrušila. Kdyby výhrůžku dodržela, bylo by to poprvé od začátku blokády, kdy by byla hranice uzavřena z gibraltarské strany.¹⁹⁵

O půlnoci ze 14. na 15. prosince roku 1982 byla hranice slavnostně otevřena. Během prvního dne přešlo hranici téměř 8000 lidí.¹⁹⁶ Pro Španělsko bylo otevření hranice výhodné. Obyvatelé Gibraltaru chodili do španělských měst nakupovat a pomáhali tak zdejší ekonomice.

Naopak Gibraltaru otevření hranice z ekonomického hlediska nic významného nepřineslo. Do Španělska nesmělo být donášeno žádné zboží a hranice zůstala prozatím uzavřena i pro turisty. Na Gibraltaru tak zprůchodnění hranice ocenily především rodiny s příbuznými ve Španělsku. Přesto to byl první náznak obnovení normálních vztahů a komunikací mezi Gibraltarem a jeho okolím.

Dalším nezbytným krokem bylo pokračování oficiálních britsko-španělských rozhovorů o Gibraltaru na základě Lisabonské dohody. Situace mezi Velkou Británií a Španělskem byla opět vyhrocená kvůli španělskému protestu proti britským námořním manévřům odehrávajícím se v dubnu roku 1983 v blízkosti Gibraltaru.¹⁹⁷ S blížícím se datem možného vstupu Španělska do EHS však španělská vláda ustupovala a dokonce přestala podmiňovat úplné otevření hranice dohodou o svrchovanosti.¹⁹⁸

Během několika neoficiálních setkání ministrů zahraničí Velké Británie a Španělska (například během jednání OSN) došlo k úpravě některých bodů Lisabonské dohody a byly připraveny podmínky pro hlavní jednání. To se uskutečnilo 27. listopadu roku 1984 v Bruselu u příležitosti jednání ministrů zahraničí EHS o přístupové smlouvě se Španělskem a Portugalskem.¹⁹⁹

¹⁹⁴ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 69.

¹⁹⁵ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 114.

¹⁹⁶ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 52 – 53.

¹⁹⁷ Jednalo se o běžné každoroční vojenské cvičení, o kterém bylo Španělsko předem informováno. Bouřlivou reakci vyvolala pravděpodobně účast plavidel zasahujících ve válce o Falklandy, což si mohli Španělé vyložit jako psychologický nátlak.

¹⁹⁸ DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 71.

¹⁹⁹ JORDINE, M. R., *The Dispute...*, s. 122.

Výsledkem byl podpis Bruselské dohody (*The Brussels Agreement*),²⁰⁰ ve které se britský ministr zahraničí Geoffrey Howe a španělský ministr zahraničí Fernando Moran zavázali ke splnění těchto bodů:

- 1) Ministři zahraničí Velké Británie a Španělska se dohodli, že Lisabonská dohoda bude uvedena v platnost nejpozději do 15. února roku 1985, což mělo současně zahrnovat:
 - a) rovnost a vzájemnost práv obyvatel Gibraltaru ve Španělsku a obyvatel Španělska na Gibraltaru,
 - b) zavedení volného pohybu osob, vozidel a zboží přes španělsko-gibraltarskou hranici,
 - c) zahájení jednání ohledně vyřešení gibraltarského problému (včetně jednání o suverenitě) a začátek vzájemné spolupráce.
- 2) Španělsko podnikne kroky k zajištění bezpečné a efektivní vzdušné dopravy.
- 3) Budou se konat další setkání ministrů zahraničí obou zemí.²⁰¹

Ve Španělsku byla dohoda přijata s nadšením, zejména kvůli souhlasu s jednáním o suverenitě přímo začleněným v textu. Sám Moran prohlásil, že se jednalo o „největší diplomatický úspěch Španělska ohledně Gibraltaru od roku 1713.“²⁰² Výměnou Španělsko souhlasilo s vypuštěním podmínky jednat na základě rezolucí OSN, což pro Brity znamenalo konec nátlaku na dekolonizaci území.

Stejně jako po podpisu Lisabonské dohody byl i nyní Gibraltar rozdělen. Joshua Hassan opět vyjádřil podporu, zatímco GSLP vedla nové protestní akce, včetně předání dopisu guvernérovi s téměř 10 000 podpisy lidí, kteří Bruselskou dohodu odmítali.²⁰³ Většina obyvatel Gibraltaru na jedné straně vítala chystané otevření hranice pro všechny, zároveň se však obávala možné britsko-španělské dohody, která nebude respektovat jejich přání.

Zástupci Gibraltaru a Španělska se v lednu roku 1985 několikrát sešli, aby připravili otevření hranice. Schůzky proběhly v přátelské atmosféře, protože se již nejednalo o politických tématech, ale pouze o praktických záležitostech, jako byly policejní kontroly, celnice nebo autobusové a telekomunikační spojení. Následně byly

²⁰⁰ V literatuře označována také jako Bruselská deklarace nebo prohlášení.

²⁰¹ The Brussels Agreement, [cit. 2013-06-25], <http://gibnet.com/library/brussels.htm>.

²⁰² DENNIS, P., *Gibraltar...*, s. 72.

²⁰³ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 132.

na Gibraltar a ve Španělsku schváleny legislativní úpravy zajišťující jejich obyvatelům stejná práva na území druhého (podle prvního bodu Bruselské dohody).²⁰⁴

O půlnoci ze 4. na 5. února roku 1985 otevřel guvernér španělské provincie Cádiz Mariano Baquedano bránu na španělsko-gibaltarské hranici a ukončil tak blokádu Gibraltar trvající téměř šestnáct let. Slavnostnímu ceremoniálu předcházelo již dříve zkušební otevření hranice (odstranění zábran a zkouška, zda funguje zámek), aby při skutečném otevírání nedošlo k neočekávaným komplikacím a ostudě. Na obou stranách hranice se shromáždilo množství lidí, aby mohlo tento přelomový okamžik oslavit. Slavnosti však využila i skupina odpůrců dohody z Gibraltar a při otevírání hranice vykřikovala protišpanělská hesla.²⁰⁵

Aby byl splněn i další závazek Bruselské dohody, sešli se 5. února v Ženevě také Howe a Moran a jednali výhradně o Gibraltar. V britské delegaci se jednání účastnili i představitelé Gibraltar, ve španělské zástupci sousedního španělského regionu. Na schůzce byla dohodnuta budoucí pravidelná setkání a projednávala se chystaná spolupráce zemí.²⁰⁶

Jako nejvíce problematické se opět ukázalo téma gibraltarského letiště (kvůli sporu o šíji).²⁰⁷ Moran také představil nový španělský návrh na uzavření dohody, která by nahradila Utrechtskou smlouvu. Podle ní měl být Gibraltar pod sdílenou svrchovaností Španělska a Velké Británie a po určité přechodné době (15 – 20 let) přejít pod Španělsko. Howe požádal o zaslání návrhu k dalšímu posouzení a jinak se k němu nevyjádřil.²⁰⁸ I přes souhlas Velké Británie s jednáním o suverenitě nemohlo Španělsko doufat, že bude v blízké budoucnosti uzavřena nějaká dohoda a spor o Gibraltar bude ukončen.

Přesto bylo uzavření Lisabonské a Bruselské dohody a následné ukončení španělské blokády Gibraltar důležitým krokem v britsko-španělském sbližování a také umožnilo Španělsku začlenění do mezinárodních společenství, především do EHS.²⁰⁹

Po otevření hranice následovalo opětovné ekonomické, kulturní a sociální propojení Gibraltar a jeho okolí (tzv. období osmózy). Gibraltar navíc přineslo

²⁰⁴ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 63 – 64. Na protest proti schválení opustilo sedm členů z GSLP budovu gibraltarského shromáždění.

²⁰⁵ GOLD, P., *A stone in Spain's shoe...*, s. 87.

²⁰⁶ MORRIS, D. S. a HAIGH, R. H., *Britain, Spain and Gibraltar...*, s. 132.

²⁰⁷ Dohodu o letišti uzavřela Velká Británie a Španělsko v roce 1987.

²⁰⁸ GOLD, P., *Gibraltar...*, s. 636.

²⁰⁹ Smlouvu o vstupu podepsalo Španělsko v roce 1985, členem se stalo 1. ledna roku 1986.

ekonomický růst, díky obnovení dovozu ze Španělska, vytvoření nových pracovních míst a oživení turistického ruchu.

6 Závěr

V roce 1704 obsadila Anglie španělský Gibraltar a zavedla tak příčinu k dlouhotrvajícímu teritoriálnímu sporu. Španělsko se nikdy nesmířilo s Utrechtskou mírovou smlouvou potvrzující držení Gibraltaru Brity a vojensky i diplomaticky usilovalo o její revizi.

Ve druhé polovině 20. století se španělská vláda snažila situaci změnit pomocí nátlaku a restriktivních opatření na španělsko-gibraltarské hranici a přinutit tak Velkou Británii k jednání a navrácení Gibraltar. Specifika Gibraltar, především malá rozloha a s ní spojená nesoběstačnost a vytvoření gibraltarské komunity (národa) odmítající španělskou svrchovanost, což se Velká Británie rozhodla respektovat, vyloučila možnost vyřešení sporu cestou tradiční dekolonizace.

Po neúspěšném vyjednávání s Velkou Británií a neúspěšném tlaku skrze Organizaci spojených národů, která sice španělské nároky podpořila, ale Britové její nařízení brali pouze jako doporučení, se Španělsko rozhodlo vynutit si své požadavky uvalením blokády na Gibraltar.

Španělská blokáda nepřinesla úspěch. Nejenže neměla takové účinky, jak Španělé doufali (nedonutila Velkou Británii jednat za španělských podmínek, ani neměla, díky britské finanční pomoci a zavedeným opatřením, fatální dopad na gibraltarské hospodářství), naopak obyvatelé Gibraltar zatvrzovala v jejich nepřátelském postoji vůči Španělsku a dál posilovala jejich pouto s Velkou Británií.

Britská ani španělská vláda nebyly ochotny opustit svoje pozice. Změnu ve španělském přístupu nepřinesla ani smrt generála Franka a přechod země k demokracii, jak se očekávalo. Určitý vývoj přinesla až snaha Španělska stát se členem Evropského hospodářského společenství. Nebylo možné, aby se Španělsko stalo členem společenství a zároveň mělo s Gibraltarem uzavřenou hranici. Britské vládě tak stačilo vyčkávat, až ve svém vlastním zájmu udělá Španělsko první krok a přestane podmiňovat ukončení blokády jednáním o svrchovanosti nad Gibraltarem.

EHS tak mělo nepřímo mnohem větší vliv na britsko-španělský spor a zásluhy na otevření hranice mezi Španělskem a Gibraltarem, než měla OSN. Za tímto neúspěchem OSN stál především nekompromisní přístup Velké Británie, která se zavázala respektovat přání obyvatel Gibraltar a odmítala jakákoliv rozhodnutí

Speciální komise pro dekolonizaci nebo Valného shromáždění, která byla v rozporu s těmito přáními.

Za ochotu Španělska otevřít hranici, a neklást si pro to další podmínky, souhlasila britská vláda s ústupkem v podobě souhlasu s jednáním o svrchovanosti nad Gibraltarem, o čemž v předchozích letech jednat odmítala. Španělsko by kvůli svému budoucímu vstupu do EHS muselo blokádu odvolat, mělo proto štěstí, že se Velká Británie zachovala poměrně velkoryse a vyšla mu svým ústupkem vstříc. Souhlas s jednáním o svrchovanosti navíc Britý k ničemu dalšímu nezavazoval a jakoukoliv dohodu dál podmiňovali souhlasem obyvatel Gibraltaru, což prakticky všechny španělské naděje na navrácení Gibraltaru mařilo.

Španělský nátlak a omezení pouto Gibraltaru a Velké Británie posilovalo, ochota Britů jednat se Španělskem o suverenitě naopak způsobila částečnou ztrátu důvěry (i když Velká Británie zástupce Gibraltaru opakovaně ujišťovala o respektování jejich přání a stejný závazek obsahovala i preambule gibraltarské ústavy). Obyvatelé Gibraltaru proto přijímali britsko-španělskou dohodu rozporuplně. Na jedné straně chtěli otevření hranice a návrat k normálnímu způsobu života, zároveň se však obávali, aby nebylo ukončení blokády vykoupeno dalšími ústupky a Velká Británie se Španělskem nechtěla vyřešit spor způsobem, který by obyvatelům Gibraltaru nevyhovoval.

Na Gibraltaru proto rostl počet odpůrců Lisabonské a Bruselské dohody, v jejichž čele stála Gibraltarská socialistická strana práce (GSLP). Předseda GSLP Joseph Bossano patřil mezi největší kritiky gibraltarského předsedy vlády Hassana, který naopak dohody a britsko-španělská jednání podporoval. Hassan a jeho strana Sdružení za podporu občanských práv ztrácela podporu a volby v roce 1988 již vyhrála GSLP.²¹⁰ Kdyby GSLP vyhrála volby již dříve a Bossano se stal předsedou vlády v průběhu britsko-španělských jednání, mohl jeho odmítavý přístup uzavření dohody oddálit, nebo dokonce znemožnit.

Velké Británii a Španělsku se sice podařilo uzavřít dohodu a dosáhnout tak otevření španělsko-gibraltarské hranice, ale to byl pouze jeden z důsledků sporu a ne jeho podstata. Obě strany zdůrazňovaly nutnost dalších jednání, ale ani jedna nebyla ochotna zásadně změnit postoj a ustoupit ze svých pozic, takže následné rozhovory

²¹⁰ HARVEY, M., *Gibraltar*, s. 166. Hassan z osobních důvodů rezignoval již v roce 1987, předsedou vlády se stal jeho zástupce Adolfo Canepa, ale již v roce 1988 ho vystřídal Bossano.

nepřinesly žádné výsledky a k celkovému řešení gibraltarské otázky se nepřiblížily (podařilo se vyřešit pouze některé dílčí neshody, například dohodou o provozu gibraltarského letiště).

Velká Británie stále hájila zájmy a přání Gibraltarů a Španělsko dál požadovalo jeho navrácení, i když již nezastávalo tak tvrdý přístup jako za Frankova režimu. Mírnější přístup zaujalo i k obyvatelům Gibraltarů, které už nebralo pouze jako britskou vojenskou posádku, což také přispělo k dalšímu zlepšování britsko-španělských vztahů.

Seznam literatury

Vydané prameny

General Assembly Resolution no. 39 (I) *Relations of Members of the United Nations with Spain*, [cit. 2013-04-22], dostupné z:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/39%28I%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

General Assembly Resolution no. 1514 (XV) *Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples*, [cit. 2013-04-11], dostupné z:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1514%28XV%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

General Assembly Resolution no. 1541 (XV) *Principles which should guide Members in determining whether or not an obligation exist to transmit the information called for under Article 73 e of the Charter*, [cit. 2013-04-28], dostupné z:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1541%28XV%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

General Assembly Resolution no. 2070 (XX) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-04-11], dostupné z:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2070%28XX%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

General Assembly Resolution no. 2231 (XXI) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-04-11], dostupné z:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2231%28XXI%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

General Assembly Resolution no. 2353 (XXII) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-04-11], dostupné z:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2353%28XXII%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

General Assembly Resolution no. 2429 (XXIII) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-04-11], dostupné z:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2429%28XXIII%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

General Assembly Resolution no. 3286 (XXIX) *Question of Gibraltar*, [cit. 2013-06-08], dostupné z:

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3286%28XXIX%29&Lang=E&Area=RESOLUTION.

Gibraltar Constitution Order 1969, [cit. 2013-04-08], dostupné z:

<http://gibnet.com/library/con1969.htm>.

House of Commons Parliamentary Papers, *First special report from the Foreign Affairs Committee*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z:

http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1981-075254.

House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 6 (1967). Further documents on Gibraltar October 1966-June 1967*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z:

http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1966-055342.

House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 12 (1965). Gibraltar recent differences with Spain*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z:

http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1964-053358.

House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1966). Gibraltar talks with Spain May-October 1966*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z:

http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1966-055146.

House of Commons Parliamentary Papers, *Miscellaneous No. 13 (1968). Further documents on Gibraltar June 1967-June 1968*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z: http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1967-056543.

House of Commons Parliamentary Papers, *Report on the Colonial Empire (1939-1947)*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z: http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1946-039229.

House of Commons Parliamentary Papers, *Report on the Colonial Empire (1947-1948)*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z: http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1947-039858.

House of Commons Parliamentary Papers, *Seventh report from the Foreign Affairs Committee. Gibraltar: The situation of Gibraltar and United Kingdom relations with Spain together with appendices thereto; the proceedings of the committee relating to the report; and the minutes of evidence taken before the committee on 18, 25 February, 18, 25 March and 6 May, with appendices*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z: http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1980-073383.

House of Commons Parliamentary Papers, *The colonial territories (1948-1949)*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z: http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1948-040754.

House of Commons Parliamentary Papers, *Third report from the Expenditure Committee together with part of the minutes of evidence taken before the Defence and External Affairs Sub-Committee on 30th November and 19th December 1972 and appendices*, [cit. 2012-12-09], komerčně dostupné z: http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1972-061441.

House of Commons Parliamentary Papers, *United Nations no. 1 (1969). Report on the proceedings of the twenty-third session of the General Assembly of the United Nations held at New York*, [cit. 2012-12-13], komerčně dostupné z:

http://gateway.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:hcpp-us&rft_dat=xri:hcpp:fulltext:1968-057836:183.

Charter of the United Nations: *Chapter XI: Declaration regarding Non-Self-Governing Territories*, [cit. 2013-05-20], dostupné z:

<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter11.shtml>.

Ministerio de asuntos exteriores y de cooperación, *Informe sobre la cuestión de Gibraltar*, [cit. 2013-04-16], dostupné z:

http://www.maec.es/es/MenuPpal/Actualidad/PublicacionesDGCE/Publicacionesnoperiodicas/Documents/Informe_Gibraltar20080227.pdf.

Sir Joshua Hassan at the United Nations, [cit. 2013-05-19], dostupné z:

<http://gibnet.com/library/jhun01.htm>.

The Brussels Agreement, [cit. 2013-06-25], dostupné z:

<http://gibnet.com/library/brussels.htm>.

The Lisbon Agreement, [cit. 2013-06-25], dostupné z:

<http://gibnet.com/library/lisbon.htm>.

Monografie a odborné studie

BARTLETT, C.J., *British Foreign Policy in the Twentieth Century*, London, MacMillan Education Ltd., 1989.

CAMPO, S. del, *En torno a Gibraltar*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2007.

CARR, R., *Spain, 1808-1975*, Oxford, Clarendon Press, 1982.

CONSTANTINE, S., *Community and Identity: The Making of Modern Gibraltar since 1704*, Manchester, Manchester University Press, 2009.

DENNIS, P., *Gibraltar and Its People*, Newton Abbot, David & Charles Publishers, 1990.

FERRO, M., *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13.-20. Století*, Praha, Nakladatelství lidové noviny, 2007.

GOLD, P., *A Stone in Spain's Shoe: The Search for a Solution to the Problem of Gibraltar*, Liverpool, Liverpool University Press, 1994.

GOLD, P., *Gibraltar: British or Spanish?*, New York, Routledge, 2005.

GROCOTT, C. a G. STOCKEY, *Gibraltar: A Modern History*, Cardiff, University of Wales Press, 2012.

HARVEY, M., *Gibraltar*, Staplehurst, Spellmount Ltd., 1996.

HILLS, G., *Rock of Contention: A History of Gibraltar*, London, Robert Hale & Company, 1974.

JACKSON, W. G. F., *The Rock of the Gibraltarians: A History of Gibraltar*, Grendon, Gibraltar Books, 1990.

JORDINE, M. R., *The Dispute over Gibraltar*, New York, Chelsea House, 2007.

KOŠŤÁL, V., *Gibraltar: podivný spor o Herkulovy sloupy*, Brno, Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009.

KOŠŤÁL, V., *Gibraltar: poslední koloniální mohykán v Evropě*, in: *Mezinárodní politika*, roč. 26, č. 10, 2002.

MARR, A., *A History of Modern Britain*, London, Pan Books, 2008.

MARTÍNEZ, J. a J. ARÓSTEGUI, *Historia de España: Siglo XX. 1939-1996*, Madrid, Cátedra, 1999.

MAUROIS, A., *Dějiny Anglie*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2000.

MILLER, V., *Gibraltar, the United Kingdom and Spain*, House of Commons Library Research Papers, 1998, [cit. 2012-03-18], dostupné z: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/RP98-50.pdf>.

MILLER, V., *Gibraltar's Constitutional Future*, House of Commons Library Research Papers, 2002, [cit. 2012-03-19], dostupné z:

<http://www.parliament.uk/briefing-papers/RP02-37.pdf>.

MORRIS, D. a R. HAIGH, *Britain, Spain, and Gibraltar 1945-90: The Eternal Triangle*, New York, Routledge, 1992.

SEPÚLVEDA MUÑOZ, I., *Gibraltar: la razón y la fuerza*, Madrid, Alianza Editorial, 2004.

UBIETO ARTETA, A., *Dějiny Španělska*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

VALLE GÁLVEZ, A. del, *Gibraltar, 300 años*, Cádiz, Universidad de Cádiz, 2004.

WANNER, M., *Gibraltar, brána Britského impéria*, in: Historický obzor, roč. 4, č. 4, 1993.